

BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2003. július

XIV. évfolyam 7. (153.) szám

Ára: 200 Ft

Rudnay Gyula: Bábony (1949)

Mi a magyar művészet Emlékezés Rudnay Gyula festőművészre

Adalék – a magyar művészet
mibenlétének problémájához
1878-1957

A művész alkotásait csak akkor érthetjük meg igazán – foghatjuk fel művészi szándékát – ha ismerjük az indító okot,

ami ösztönözte, hogy ecsetet fogjon a kezébe. Ez a szándék az alkotásról sugárzik ugyan felém, de nem mindenkinek adott meg, hogy azt egykönnyen leolvashassa róla. Sok esetben találgatásokra vagyunk utalva s nem ritka eset, hogy egé-

szen téves, ferde magyarázatok is napvilágot látnak. Ez rendszerint akkor fordul elő, ha a művészeti író tekintély elvén jelent ki valamit, amit aztán sokszor évtizedekig visszazengenek a szakmai epigonok, mit sem törődve a művész tényleges

törekvésével. Elintézik azzal – ahogy Rudnay mondta: – „Ah kérem, ő csak művész, azt sem tudja, hogy mit csinál! – Ellenben, majd ő megmagyarázza” – fizte hozzá Rudnay, nem minden keserűség nélkül.

A műalkotás abszolút művészeti tartalmát ez mit sem érinti, ettől függetlenül is gyönyörködhetünk a műalkotásban.

Ott állva – például – Sixtus kápolnája festményei alatt, valósággal lenyűgöz a látvány ereje. Michelangelo Utolsó ítéletének gomolygó emberalakjai nem csupán csodálatunkat váltja ki – esztétikai élményben is részesít. Mindezt anélkül, hogy tudnánk „mit ábrázol” az alkotás. Ha ismerjük a kép tárgyát – tehát túl az elénk táruló látvány festői megjelenítésén – amál nagyobb élményben lesz ré-

Őszinte jóakarati tanács... 1951-ben:

„Fiam mondok én magának valamit. Ne foglalkozzon maga Rudnayval, mert az így sem engedjük megjelenni. Foglalkozzon inkább saját művészetével...”

– Várnai Zseni –

szünk e freskó szemlélésekor. Így a látvány bennem tökéletesebb élménnyé formálódik: emberségem komplexumához szervezettebb viszonyul.

Minden remekmű – Rudnay kifejezésével élve: „nagyrendű” művészi alkotás – nem más, mint humánussal átitott esztétikai absztrakció. Művészetről lévén szó, első követelmény a „hogyan” (a mű-

„A világ minden kultúrmenzétének feltett kincse az őt kifejező művészete. Mert egy nemzet anyagi ér, anyanyeli kultúrájának mélysége, vagy magassága. Különrajának fokmérője mindig saját művészete volt és lesz.”

(Rudnay)

vészi megoldás módja) azaz a mű esztétikai tartalma, mert másképpen nem beszélhetünk művészi alkotásról. Igen határozottan mutat rá maga Rudnay: „Az alkotó művészetekben a tartalom az eszközök kifejező erejében kell, hogy megnyilvánuljon.”

Ebben a lezáró, klasszikus körben mozognak Rudnay alkotásai. Különállását a magyar művészetben érzelmi telítettség teszi. Ez olyan eruptív erejű, amely csak kivételes egyéniségeknek tulajdona. Ez az eruptív erő meggyőződéséből, fanatikus hitéből fakad. És ezzel az ő „hitének világával” művészetének centrumába kerülünk. Ez: magyarsága.

Rudnay „kritikai realizmusa” nem az „osztályharc” jegyében fogant, hanem két hatalmas kultúrkör összeütközésének tragikumát tárja elénk. Minden alkotása ezt idézi. Egy-két kiemelkedő műve, szimbólummá emelt alakjaival megdöbbentő erővel sugározza ezt a történelmi drámát. Azt a drámát, hogy egy jobb sorsra érdemes népet ősi kultúrájától megfosztottak, és reánczva merőben idegen kultúrkör átvételére kényszerítették s ezzel mintegy a „sír szélére” juttatták. Ez a magyar kettősség: keleti és nyugati lélek állandósult harca évezredekünk tragikuma.

Rudnay ilyen horizontot képes átfogni, miközben humánussal az emberiséghez apellálva érzelmeink hőreit pendíti meg. Ezért „tragikus feszültségűek” képei – ahogy ezt többen észrevették méltatói közül – azután „szomorú bánattal telítettek”, vagy ahogy maga Rudnay jellemezte: „Bizony, sokszor ott leselkedik a halál mögötte”. S mindezt nem csak alkotásai tárgyi tartalmával, témáiban nyújtja, hanem művészetének formai tartalmával: formavilágával.

Rudnay világa eddig föl nem tárt, ismeretlen világ, amiről eddigi méltatói nem szóltak. Meg sem kísérelték Rudnay művészetével kapcsolatba hozni. E világból leghatározottabban Bartók és Kodály merítettek, s a még megmenhető ősi kincsünk tárbázisából elejtett gyöngyszemeket mutatott meg.

Gömböri öreg parasztháaspár (1917)

Rudnay magyarsága is ebből a mélysegből tüplálkozik s ezt sugározza művészetének formavilágával. A magyar népfélet mindennapi jelenségeinek megfigyelése alapján született, formálódott, alakult világa, a „speciális magyar jellegzetesség”, a hite szerinti magyar művészet. Ez volt életének irányító és mozgató csillaga! Amíg művészettörténeiseink a „magyarországi művészet”-ig jutottak, addig Rudnay a „magyar művészet” mellett döntött. Amíg például Fülöp Lajos (és a többiek) Nyugat álláspontjával a fejlődéstörténet hamis síkjára állította a „magyar művészet”-et, amivel óhatatlanul degradálta az e földről sarjadzott művészeti törekvéseinket – addig Rudnay a magyar nép kultúrájának mélyére, ősi gyökereire mutat.

Ezzel új álláspont alapjait fektette le.

Ütőfő jelentőségű Rudnay életműve.

Amint a zeneművészet területén Bartókék a felszakított ősréteg mélyéből teremtették meg az új magyar zenét, ugyanúgy Rudnay ebből az őstelevényből alkotta meg művészetét. Ebben gyökerezik művészetének formavilága.

A nagy tragédia: kultúránk – s így művészi kultúránk – kettőssége Rudnajt is foglalkoztatta:

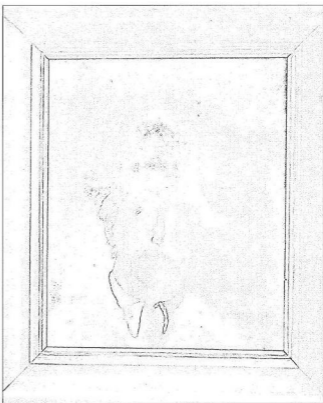
„... kínzó problémává fejlődött lelünkben e nagy kérdés, művészi szempontból, a ma is nagyon becses kincs – az ősiség művész szelleme-e, vagy az európai kultúrközösség lehet-e művészetünk nemzeti alapja...” – mondotta Rudnay.

Ő is szintézisre törekedett. Beszélgetéseink során számtalanszor visszatért e témára s az ő egyéni tragédiáját is ebben látta, figyelembe sem véve korabeli népszerűségét s azt a páratlan, szinte világsikeret, amit művészeink közül talán még senki sem érhetett meg. Így mondta:

„Régi pogány kor!... Egészen más szellemiség volt... Sokat volt eszemben nekem – hidd el – s van is. De, ha pikturámban ezzel jönnék őszintén, egyenesen: „Ez a legsúlyosabb barbarizmus” – mondana Európa. Muszáj volt hozzájuk időmulni! Csak azért, hogy megérthessék az emberek. Ez volt a tragédiám. Ez a felismerés...”

Élete végén írt egyik levelében keserűen panaszolta eddigi méltatóiról:

„... Egy fundális szempont rendszeren kimaradt a megfrottakból. Amire pedig én mindenkor, nem csak a pikturámban, de a művészettel foglalkozó gondolataim, eszméim nyilvánítása alkalmából is... erre gondolva s ettől irányítva festettem... Ennek a felismerése és méltatása hiány-

A Mester utolsó önarcképe

zott eddig minden itthoni méltatómból. Rézszemre ez mindig kedvetlenséggel és szomorúsággal járt. Nem is csoda, művészi céljaim elérésének csődjét jelentette, amit keserűen kellett lenyelnem és néma megadással tűrnöm...”

Érthető e csalódás. Művészeti íróink, kritikusaink nyugat kultúrájával telített nézőpontok szerint bíráltak, ítélkeztek. Ettől független álláspont kialakításra sem koncepciójuk, sem egyéni beállítottságuk nem predesztinálta őket.

Rudnay nem az elméletileg lefektetett irányelvekből indult ki, egyetemi oktatásunk megszokott mechanizmusa szerint. Ő a mindennapi életből, a mélybe süllyedt „keleti lelkiület”-nek igyekezett utat nyitni, új kifejezési formát teremteni. Őskultúránk-pogányvilág televényét kutatta s belőle teremtette az ő „álomvilágát”: egy nép betemetett s már szinte álomnak tetsző világát.

Rudnay ebből indult ki. Ezt kereszte a mai magyar élet minden fellelhető megnyilvánulásában, ezen ősi gyökereket igyekezett kitapintani, egy nép „lelkületét”, „szellemiségét” igyekezett megragadni s a képzőművészet eszközeivel emberileg realizálni. Mindenki számára elfogadhatóvá tenni úgy, hogy az eredetiségből a legkevésbé feláldozása árán a legtöbbet menthesse át. Ezért élte le életét vidéken a parasztság körében.

Nyugat kultúrájának „mértékét” szem előtt tartva beutazta a szokásos művésztakat: München, Rómát, Párizst. Nem utánzóképpen, még kevésbé – a szemében mindig megalázásszámba menő – nyugtának való teljes behódolásért.

Korának gyermeke. Szászfordulóra, a nemzeti szellem ébredésének idejére esik az ő világának kialakulása is, hasonlóképpen Lechnerék, Bartókék, Móriczék indulásához.

Táncoló parasztok

A képzőművészet vonalán – abban az időben – a „ratio spekulatíva” indult vég-ső rohamra a hagyományos, klasszikus keretek felszámolására. A magyar művészi életben nem beszélhetünk ilyen mérvű harcokról. Inkább nagy igyekezetéről, lehetőleg tökéletes hasonulásról, nyugat művészetébe való teljes beolvadásáról. Az úgynevezett „izmusok” kibontakozásának ideje ez.

Harc – persze – mindig volt, így most is. A régi s új körök küzdelme. Először jöttek a mérsékelték: a nagybányaiak, majd az agresszívabb Nyolcak s mind-ezek kibomlott frakciói.

A külön utakon járó magányosok elszigetelt jelenségnek számíthattak a magyar művészi életben. Nem volt szószólójuk, egyénileg vívták reménytelennek látszó harcukat. Sikerük igaz értelmét eliskasztotta a hamis hang; csak nyugat művészetéhez való viszonyukat hangoztatták. Ilyen magányos „ábrándozók” köréhez tartozott építőművészeink közül Medgyessy, zene-művészeink közül Bartók, szobrászművészeink közül Medgyessy, festőművészeink közül Koszta, Nagy István, Thorma, Tor-nyai... és Rudnay.

Alapállásuk közös: szemben Nyugattal. Hazai talajból alakítani új formakincset, mely félderthetetlenül tükrözzé a „magyar lelkiéletet”, sugározza a „magyar szellemiséget”. Törékvészt megfogalmazása nem mindig történt

meg, sokszor homályos, esetleg tudattalan. Ezek nem magyarországi, hanem magyar művészek voltak. Céljuk éppen a magyar művészet megteremtése és munkálása. Tehát mindennemű vizsgálódásunk csak a „magyar művészet” felől volna megközelíthető. Igen ám, de sem kidolgozott módszer, sem felállított ismérvek nem állnak rendelkezésünkre. Hiszen éppen ezt a módszert, s ezeket a jellemző jegyeket kutatták s vélték így vagy úgy megtalálni a fent nevezettek is. Nyilvánvaló, nem a semmiből. Nézzük Rudnay törékvését.

A magyar művészet problémája a müncheni Hollósy iskolának is beszéd tárgya. Minden esetben elvetették a különöségeikben megjelenített úgynevezett „népszimul-figurákat”. Innen indult Rudnay is, de mélyebb értelmét kereste a magyarság megjelenítésének. Münchenből Nagybányára kerülve már határozott cél lebegett előtte. Ezért jelentette ki: „Nagybánya nekem semmit sem jelentett. Egészen más utat láttam már akkor...”

Nagybányaiaknak az impresszionizmusból táplálkozó s hazai talajba átültetett művészi törékvését Ferenczy Károly és köve ápolgatta abban az időben, nagy tekintéllyel, ilyen fúrasán hangzó előki-tzéssel: „Kolorisztikus naturalizmus szintetikus alapon”.

Törékvésük bármennyire „korszerű” volt egy adott időpontban, a magyar

kultúra ősi hagyományával szemben állt. Ezért nem kapcsolódhatott Rudnay a nagybányaiak törékvéséhez, holott minden nyáron hosszabb vagy rövidebb időt töltött ott Hollósy iskolájá-val.

Erre az időre esik római és párizsi út-ja. Nyugat eredményeit, a klasszikus múltat, szemtől-szemben fölmerhette. Ez a klasszikus örökség életútjára döntő volt, kiemelve Velázquez: X. Ince pápa portréját.

Az „izmusok” különféle frakcióit első pillanattól helyére téve értékelte, belátva létjogosultságát s útnyitó szerepét. De további munkásságával s emberi magatartásával ítéletet mondott róla. Ilyen művészi igénnyel tért haza – a parasztság körébe. Öntudatosuló gyermekéveit is közöttük töltötte, a felvidéki palócság körében. Most is körükbe tér vissza. Párizsból egyenesen Lieze-Giezére, 1903-ban!

Elámulnak, amikor meghallják, hogy Párizst ott akarja hagyni:

– Itt az élet Párizsban, otthon nincs semmi! – mondják.

– Épp ez a „semmi” igaz a legjobban, mert abból még teremteni lehet – felelte.

A magyarság „ősi”-nek tekinthető rétegeivel testileg-lelkileg eggyé válni s kifejezni azt. Ez a cél. S ez a Rudnay értelmezte „magyar művészet”. Ennek a népnek „lelkületét”, „szellemiségét” a képzőművészet eszközeivel tárni fel s vetíteni élnék. Tehát egy népek a „formáját” a képzőművészetet formavilágával fejteni ki. Nem különöségekről volt itt szó: ruháról, típusról... Ahogy Rudnay mondta:

„... Azt gondolták, ha csorda meg juhász, hát már magyar...” Többről volt szó: lelkiükről, elvont fikcióról, absztrakcióról. S ezt a képzőművészetet absztrakt nyelven vetítette élnék: formát formául. Ezt oldotta meg Rudnay.

A századforduló idején Rudnay szülőföldjén, a gömböri Sajó völgyében a maga zárttságában élt s megőrizte ősi hagyományait a palócság. Elszigetelten, idegen népcsoportok és hegyek tagolta völgyekben, ősi magyar település-helyen. Ott élte maga életét, sok esetben el sem hagyta faluja határát halálá-ig. Rudnay ezt kereste. Éveket töltött közöttük. Nem csak az embert – a tájat is tanulmányozta, a tájba épített emberi alkotást: utakat és kerítést, fészert és házakat, gémeskutat, hegyek tetjét kőszorúzó várakat, várromokat... De

mind az embereken, mind a tárgyakon az ősi múltat kereste és vélte így vagy úgy megtalálni. Részt vett lakodalmon, temetésen, disznótoron és halottszíratáson... és ott lépegetett a színtő-vető mellett a barázdában. Itt élte át a fonókban hallott történeteket. Itt találkozott a szétszóródó betyárvilág utolsó szegénylegényeivel, az országutak utolsó vándorszínészeivel... Később került Hódmezővásárhelyre, Tiszántúrra, Dunántúrra... S az ország jóformán minden jellegzetes vidékére. Minden érzékével szívta magába a népre jellemző testi s lelki sajátságokat: táncukat, mozgásuk karakterét, beszédképet, dalaikat, díszítőművészetüket, ételeik ízét, kőműnök szagát, káromkodásukat, verekedéseiket, eszük járását, ölmosbotjukat, hímzéseiket, köcsögekét stb. stb...

Ebből az analízált életből teremtett szintézist, áthangolva a festészet világára, annak formanyelvére. Így alakította ki művészetét. Nem csak tárgyában, hanem – mint láttuk – elsősorban művészetének formavilágában. Így elsősrban: a megjelölés roppant erejű felközönséssel, a kontraszthatások feszítő erejével, színeinek kissé „fanyar” és „diszsonáns” összehatásával, valamint rajzi formáinak bizonyos „groteszk” jellegével. Ezzel valami újat indított el a képzőművészet világában. Ezeket külföldi szereplései során az idegen szem észre is vette, bár konkrétan nem fogalmazhatták meg. Ebben rejlik sikerének titka – ezzel nőtt túl a hazai kereteken.

Művészetének szuggesztív ereje – ez egyéniségének is sajátja volt – tette rabjává szemléltőt s természetesen tanítványait. Népszerűsége páratlan, mert a hangra, melyet megüjtött, széles körben rezonáltak. Együtt élt nemzetével s az-ahá később is – minden elismerést megadott. Persze nálunk a „hívtalán körök”, a „közönség” és a „nép” – külön kategóriát jelentett.

Rudnay megértően, de keserű szájjal vette késői kiütetéseit. Ő népével szemben megette a költésességét, mint a legnagyobbak: Széchenyi, Arany, Bartók, Móricz, Medgyasszay...

Epilógus

Az élet különös szeszélye – vagy talán köveketek rendje, sőt parancsa? – rendelt e rendkívüli, mondatnám várt egyéniség utolsó akkordjainak

hallgatójául. Több mint két évig voltam növendéke, s varázslatos egyénisége kitörőhözhatetlen emlékem maradt. Ma visszatekintve: az élet elbűvölő játékosaként áll előttem. Játszotta az életet s játszott velünk, tanítványaival gyermekeken tiszta komolysággal...

Ma már visszahozhatatlanul letűnt korával együtt, mint a meszeszerűen szép görög kultúra – hátrahagyva töredékeiben is csodálatos üzenetét...

Mégis, e komolyan játszott élet mögött: tragikus látású egyéniség feszült. Akkor egyikünk se tudta. Ma sem sejtik e rejtett világot, esetleg másban vélik azt, egyéb emberi tulajdonságában. Ez igazi nagyságának titka. Maga mondta: „Minden emberben kétféle világ van – egy maga felé, egy meg a világ felé.”

Amikor az életút végén minden ránk aggatot cafrang lebantódkirólunk: ragyog elő az életet mozgató csillag. Bele kellett nézmem pogányosan különös ragyogásába. Mert, amit Rudnay akart művészetünkben amikor ősi, pogány kori gyökerekig nyúlt – az egyedülálló. Hogy komoly tisztelői, volt tanítványai közül kétkednek benne, nem tudnak vele mit kezdeni – ez a tényeken mit sem változtat. Szomorú. Tragédiája – népe tragédiája.

Hová jutottunk, s hol tartunk?

Amikor az István kórház elhanyagolt termében halála előtti napon becsuktam magam mögött a kórterem ajtaját, akkor is értemteljének birtokában böcsözött tekintetével...

Elmúlt...

Életműve befejeződött. Aki tisztán látja a magyarság mibenlétét, – szubsztanciáját – annak ma is elevenen élő lelkiületet nyújtanak Rudnay alkotásai – s az ember varázslatos egyénisége is ott áll előttünk...

Bartha Zoltán

Pihenő hegedűs (1913)

Kiadásra vár a szerző által feldolgozott teljes Rudnay anyag

- I. Rudnay album
- II. Rudnay művészetének gyökerei (A „magyar művészet” mibenléte Rudnay értelmezésében)
- III. Rudnay életútja I. (1878-1918)
- IV. Rudnay művészete (Korabeli sajtóvisszhangok) R. életútja II. (1918-1957)
- V. Rudnay írásos hagyatéka
- VI. Az ifjúkori szerelem (Levelek tükrében)
- VII. Rudnay breviárium (Külföld felé)
- VIII. Rudnay levelek
- IX. Beszélgetések Rudnayval
- X. Adalékok (Források, dokumentumok)

Rudnay Gyula (1878-1957) Kossuth-díjas, Kiváló Művész, festő és grafikus 1947-1953 között Baján lakott és munkálkodott. A művésztelep, a Képzőművészeti Szabadakadémia (utóbb Képzőművészeti Szabadiskola) szervezője, vezetője volt.

Születésének 125. évfordulójára tiszteletére június 4-én emlékkiállítás nyílt Budapesten, az Ernst Múzeumban. Születési jubileumára emlékezve közöljük Bartha Zoltán festőművész, a Művészek Rudnay Gyula Baráti Társasága alapítójának írását.

Még ebben az esztendőben Baján, az Arany János u. 1. szám alatti, hajdani Vojnich-kirai épületének falára – ahol a Master lakott – (a Nagy István Képtár) egy feliratos emléktábla kerül, rajta Csákszentmihályi Róbert Munkácsy-díjas, Erdemesi Kiváló Művész által alkotott bronz dombormivel.

Tárogatókoncert a Zsinagógában

A tárogató említésekor Baján két név juthat eszünkbe.

Az egyik Greguss Pálé, aki ügyes kezű műszerészként kitanulta e hangszer készítésének minden mesterfogását, s mára az általa készített tárogatók már nemcsak országosan, de nemzetközileg is ismertté és elismertté váltak.

A másik név Homoki Endréé, a tárogató avatott megszólaltatójéé. Az ő pályája több országot átvélő, ám felesége révén bajai kötődése is van. Kecskeméten született, de zenei tanulmányait már Bácsban fejezte be az otáni Zeneakadémián. Aktív muzikusi pályafutása a Brémai Filharmonikus Zenekarhoz kötődik, amely együttesnek szóló-klarinétos volt. Később a vezényléssel is megpróbálkozott, majd figyelmébe egyre inkább a tárogató felé fordult. Ez a hangszer inkább a népzeneben használatos, a komolyzene világában kevésbé ismert. Talán csak Wagner Trisztánjában kap valóban figyelemreméltó szerepet. Homoki Endre célja éppen az, hogy változatosan ezen a helyzeten, és a tárogatót a komolyzenében használt hangszerekkel azonos rangra emelje. Ennek érdekében koncertjein klasszikus szerzők eredetileg más hangszerre írt darbjainak átíratni játssza, no meg azokat a műveket, melyeket az ő felkérésére eleve tárogatóra írtak a kortárs zeneszerzők.

Ősi formájában valószínűleg Ázsiában alakult ki ez a hangszer, amely nálunk a török hódoltság idején lett közkedvelt. Nem véletlen, hogy sokáig törökösipnak hívták. Éles, rikoltó hangja lehetett. A kuruc korban vált igazán híressé – katonai hangszerként parancsokat közvetített, ugyanakkor a táncok kísérőhangszer is volt. Mai formáját a híres 19. századi hangszerkészítő, Schunda József alakította ki. (Ő volt a pedálos cimbalom létrehozója is.)

Schunda így ír: „1894-1896-ban én reformáltam a tárogatót. Míg a régi hangszert oboaszerv náddal fújták, és billentyű csak kevés, vagy egyáltalán nem volt rajta, addig én klarinét fúvókával és anyó billentyűvel láttam el, hogy rajta minden kromatikus hang könnyen játszható. Ezenfelül a hangszert megnagyobbítottam és öblösebbé tettem. Most jóformán három hangszernek, az obónak, a klarinétnak és a fagottnak a hangszíneit egyesíti.”

Ez utóbbi felsorolást mi kiegészíthetjük egy negyedik hangszer említésével, hiszen a jazz barátait a tárogató megjelené-

se és hangzása a szoprán szaxofonra is emlékeztetheti. A szaxofonhoz és más fúvóshangszerekhez hasonlóan a tárogató különböző méretű változataiból egész család állítható össze.

2003. május 31-én a Zsinagógában (Ady Endre Könyvtár) Homoki Endre komoly érdeklődés mellett megrendezett koncertjén egy ugyancsak ritkán hallható hangszer társult kísérőként a tárogató mellé, jelesül a hárfá, amelyet a Bécsben élő magyar hárfaművész, Anzinger Nagy Zsuzsanna szólaltat meg. Az ő pályája Debrecenből indult, majd a budapesti Zeneakadémián Lubik Hédi tanítványa lett. A Zeneakadémián elvégzése után került Ausztriába. Jelenleg a st. pölteni városi zenekar szóló hárfása. A zenekari muzika mellett kamarazeneszként is tevékenykedik. Szívesen vállalkozik a XX. század zenéjének előadására. Ennek is köszönhető, hogy névhez ösbemutatók kapcsolódnak, hiszen játkóval több zeneszerzőt inspirált új művek írására, ezzel is bővítve a hárfá irodalmát. Tagja egy világszerte játszó együttesnek is, amelyben improvizatív elemeket is tartalmazó saját kompozíciókat szólaltat meg.

Hangszerét, a hárfát már az ókorban is ismerték. Természetesen nem a mai formájában – kisebb volt, és a húrka száma is lényegesen kevesebb volt, ennél fogva kevesebb hang megszólaltatására volt képes. A mai hárfá kb. 200 éve használatos. A húrka száma 46-48 körül van, és lét pedálból álló bonyolult szerkezet teszi lehetővé, hogy valamilyen hangnemből lehessen rajta játszani.

A legnagyobb pengetős hangszer és a fúvós hangszer párosítása bár ritka, de nem példa nélküli val. Gondoljunk csak Mozart versenyművére, amelyet fuvólára és hárfára komponált, vagy Geiger György és Maros Évára, akik sok népszerű művet játszottak el – többek között Baján is – trombita-hárfá átíratban. Ebbe a sorba illeszkedett a május végi hangverseny is.

A program első részében három különböző nemzetiségű barokk zeneszerző darbjából hallhatott egy összeállítást a közönség, majd a romantika korából követ-

kezett két mű: a leginkább az operáiról ismert Donizetti egyik szonáttája, valamint a spanyol zeneszerző, Albeniz: Malaguena c. darabja. Albeniz egyébként Liszt Ferenc tanítványa volt, aki a spanyol népzenet ötvözte a virtuóz zongoristaalkival. A Malaguena is izig-vérig spanyol zene, hiszen Malaga környéki táncról van szó, amely a fandangozhoz hasonló.

A szünet előtt egy ösbemutatóra került sor. Tóth Armand: Négy pindaros ének c. sorozata hangzott el. A koncertet személyes jelenlétével is megosztó szerző 1955-ben született Kaposváron. Nevéhez operák, szimfonikus kamaraművek, kórusok, dalok, színpadi kísérőzenék fűződnek. Karmesterként is elismert: Európán kívül Japánban, Ausztráliában és az USA-ban is szerepelt.

A szünet után újabb ösbemutatóval folytatódott a koncert. Ezúttal Rózsa Pál Rap-szónáttája csendült fel. Az 1946-ban Szombathelyen született komponista, aki

Szokolay Sándortól tanulta a zeneszerzés művészetét, ugyancsak jelen volt műve bemutatóján.

Magyar szerzők szólóhangszere írt darbjai következtek ezután. Szokolay Sándor Tárogató rapszónáttája, majd Maros Rudolf hárfára komponált négytételű Szvitje hangzott el. Ez utóbbi mű második tétele ismerős lehetett a közönség számára, hiszen a televízió Vers mindenkinél c. sorozatának bevezető zenéjeként sokszor hallhattuk.

Az első rész spanyol táncra után a második rész is kínál temperamentumos táncmuzsikát. A kubai tánc, amelyet Bizet Carmen c. operája tett népszerűvé, az ország fővárosáról, Havannáról kapta a nevét. Ezúttal azonban nem ez az ismert Habuana szólt meg, hanem egy másik, amelynek Ravel a szerzője.

A koncert utolsó két száma magyaros hangvételtű volt. Doppler Ferenc Magyar pásztorfantáziája után Brahms 16. magyar táncra zárta a hivatalos programot.

Homoki Endre és Anzinger Nagy Zsuzsanna egy-egy szólómű előadásával közönszönte meg a közönség tapsait.

A tárogató ősi formájában valószínűleg Ázsiában alakult ki, amely nálunk a török hódoltság idején lett közkedvelt. Nem véletlen, hogy sokáig törökösipnak hívták. Éles, rikoltó hangja lehetett.

„Bethlen-csuka” zeneszóra Gasztronómiai filmfelvétel Gemencben

A történet egyik szála egy közel két évvel ezelőtti gemenci találkozáshoz vezet vissza, amikor is Sipos Mihály, a Muzsikás-együttes primása néhány napig Felső Barnabás természetvédelmi őr verínkai szállásán vendégeskedett. Legkiválóbb művészeink – és a névsor igazán imponzans! – szívesen töltöttek szusszanásnyi időt a víz és az erdő simogató közelségében, élvezve Barnabás vendégszeretét, aki ilyenkor nemcsak Gemenc rejtőzködő természeti szépségéből ad izellőt az ide látogatóknak, hanem az asztalra is odavárta mindig valami meglepőt a vízenjáró emberek szakácsművészetéből. Aki őt ismeri, az tudja, hogy sokat tanult az ártéri emberektől. Szeret és tud is főzni, főként szabad tűzön készült ételeket.

Sipos Mihálynak különlegességként „Bethlen-csukát” tálalt, vagyis az erdélyi fejedelem kedvenc ételét és a hatást fokozandó gitárkísérettel mindjárt hozzáténekelte Bethlen Gábor kedvenc nótáját. Itt a szöveg másképpen van – jegyezte meg a primás, és már játszott a hegedűjén a Szól a kakas már kezdettű nótát. Mert hegedűjét mindenbármely magával viszi Sipos Misi, még a gemenci vadonba is. Ez a dal egyébként a Muzsikás-együttes magyar zsidó népzenei feldolgozó CD-jének cím-dala, amit a lemezen Sebestyén Márta énekel. Némi közös gyakorlást követően Sipos Mihály mindenesetre megígérte Barnabásnak, hogyha egyszer filmre veszik a „Bethlen-csuka” elkészítését, akkor majd ő is ott lesz...

A történet másik szála pedig a fokrendszer működését bemutató film forgatásához nyúlik vissza. Koszteczky László operatőr-producer 2001-ben a Tisza mentén készült filmet forgatni, de hamar kiderült, hogy ott a fokrendszer már csak töredékében volt fellelhető, viszont egyszerű helyszínek bizonyult Gemenc, ahol a fokrendszer a meglévő hidvasságai ellenére is épnek tekinthető. Így hát a stáb átvonult Gemencbe. Felső Barnabás többször is süttöt-főzött a filmeseknek. Egyszer, amikor kevés volt a hal, bizony kezegekből kellett kitalálnia valamit. Kezegelevest főzött Barnabás lusta asszony tésztaival, ami nagyon megtetszett Koszteczky Lászlónak. A következő napon tőrös csusza készült ugyancsak egyéni módszerrel vaslapon, és ekkor öltött fel a

Sipos Mihály, Sebestyén Márta és a tűz mellett szorgoskodó Felső Barnabás

producerben a gondolat: Ha te tudsz két ilyen receptet, akkor tudsz többet is, miért ne csinálhatnánk egy gasztronómiai filmsorozatot?

A sorozatnak eddig – Felső Barnabás szakkéstudományára alapozva és természetesen az ő közreműködésével – hat epizódja készült el, és most május vége felé következett az igazán ingyenesnek szá-

mító „Bethlen-csuka”, amelynek receptje eddig csak szájhagyomány útján terjedt...

Sipos Mihály primás állta a szavát, és kedvenc hangszerével együtt meg is jelent a forgatáson. Sőt, Sebestyén Márta énekesnő is a stábbal tartott, így ének- és hegedűszóra pirultak a sűrűn irdalt paprikás csuszaszünetek a szabadtéri sütéshez átalakított tárcsában, amit nemrég még traktor

vontatott a szántóföldön. És nem olajban sült a hús, hanem disznószőrban! (A miértre a válasz a mellékelt receptből megtudható...)

A művészek jelenléte igencsak hangulatosabbá tette a munkát, rögtönzéseikkel alkotó módon járultak hozzá a történet kibontakoztatásához. A Hej Dunáról fúj a szél néhány bejárt szótaktusából rögtön kiderül, hogy ez az éték most valahol a Duna partján készül... Sebestyén Márti rácsodálkozó kíváncsisága azt is megérteti velünk, hogy miért nevezték tátoóg csukafőnek az egi érsek fejfedőjét. A 77 magyar népmeséből idézte az ideillő részletet, miközben szegény csuka levágott fejét tanulmányozta...

Természetesen elhangzik majd a kisfilmben az ominózus Szől a kakas már kezdett néma is. Nem lemezfelvételről, hanem élőben, úgy, ahogy Sebestyén Márta

és Sipos Mihály a gemenci erdőben pattogó tűz mellett előadta.

Sőt, még aktuális utóirattal is megillették, valahogy ekképpen:

Sül a csuka már,
Jaj de lassan sül a csuka
Hadd egyem meg már.

Ez az óhaja Sebestyén Mártinak ezúttal csak némi késéssel teljesülhetett, mert nem tudta megvárni a felvételek végét, vagyis az ebéd elkészültét, mert fél kettőre már Szekszárdra kellett érnie, ahol 900 iskolásgyerek várta a sportsarnokban... (És közben az érsekcsandói lánogló pipacsmezőt is le kellett fényképeznie!)

Mégis: estére mire hazazárt, ott várta egy kis kóstoló a konyhaszatalon... „Bethlen-csukája” (vagy a producer) csodákra képes. Mint a mesében...

Schmidt Antal

A „Bethlen-csuka” receptje

(Felső Barnabás elmondása szerint)

Hozzávalók: 6 fő számára 2 kg csuka (ha lehet 70-80 dkg-osak legyenek.)

Tisztításkor – ha lehet – ne vágjuk fel a csuka hasát, hanem tömlőre pucoljuk, azaz a fejét levágva húzzuk ki a belső részeket. Ez azért jó, mert így felszeletelve szép, két ujnyi vastag gyűrűket kapunk. A csukát előtte természetesen sűrűn beirdaljuk. A beszózott halszeleteket ezután egy-másfél órán át állni hagyjuk, majd paprikás lisztben megforgatva disznószőrban kisütjük azokat. Azért disznószőrban, mert az jóval magasabb (60-80 °C-kal magasabb) hőfokon forr, mint az olaj, és így egészen más íze lesz az ételnek. Inkább parázson, lassan süssük a csukaszzeleteket, hogy egészben maradjanak.

Közben 2 kg krumplít fél-háromnegyed cm-es kockákra vágunk, és sós vízben megfőzzük, úgy, hogy éppen csak megfőjön, ne legyen tömlekedés. Ehhez a mennyiséghez 1,2 l tejfölt – a jobbkézből – borssal, sóval, fokhagymával fűszerezve összehabarunk. A fokhagyma mennyiségének nincs határa, bármennyi lehet, amíg nem zavaró. A krumplít összekeverjük ezzel a fűszerezett tejfőllel úgy, hogy még egy-másfél kanálnyi hozzáadunk a sült hal zsírából, majd bográcsba öntjük, és ráhelyezzük a kisült, lecsurgatott halszeleteket. A krumplis masszát és a halszeleteket összedolgozzuk, ennek egyetlen szabálya, hogy kellően laza maradjon az állaga. Az egészet tűzre rakjuk és megrottyanjuk. Ezzel elkészült a Bethlen-csuka. Jó étvágyat!

(A recept származása: Felső Barnabás a fekete erdei erlész barádjától tanulta, ő pedig Lajos bácsitól, egy öreg tolnai háborús veterántól...)

Pump Károly rendhagyó tárlata

A Ferenc- tápcsatorna a Sugovica-hídon

Több apró jelből arra lehet következtetni, hogy a bajaiak egyre több figyelmet szentelnek az utóbbi időben a Ferenc-csatornára és a Ferenc-tápcsatornára (= Baja-Bezdnai táp- és hajózácsatorna) is. Ezen „jelek” egy része kézbevehető, elolvasható, mint például az Alsó-Duna-Völgyi Vízügyi Igazgatóság gondozásában megjelent Ferenc-csatorna emlékalbum (1998), illetve A Ferenc-csatorna és Türr István (2001) című kiadvány, de ide sorolható Faludi Gábor e témakörhöz kapcsolódó több írása is. A 120 éves Ferenc-tápcsatornáról ünnepi előadói ülés keretében emlékeztek meg 1997-ben a városháza dísztermében. Közben pedig évenként egyszeri csoportos kajakozással megkezdődött a csatorna kínálta sport és turisztikai lehetőségek szemrevételezése. Azok számára, akiknek eddig még nem állt módjukban személyesen felfedezni ezt a csodálatos vízi világot, biztosan ösztönözöl hatnak majd Pump Károly művészi felvételei, amelyeket a halfőzsé ünnepén, júl. 11-13. között rendhagyó tárlat keretében a Sugovica hídján állít ki először a fotóművész. A hídi attrakciót követően a Nagy István Képtárban folytatódik a kiállítás.

A kiállított képeket Pump Károly szülővárosának adományozta.

Schmidt Antal

Bajai arcképcsarnok

DR. BRUSZT PÁL

(1906-1979)

Bruszt Simon és Eisner Katalin Rozília hét gyermeke közül a dunakeszi születésű Bruszt Lázár (1866-1936) Baját választotta állandó lakóhelyül. A tiszti főorvos 1894-ben terjesztette be a letelepedett orvosdoktor oklevélét meghirdetés céljából, aki több mint 40 évig orvos-fogorvosként praktizált.

Szentistvánon, Baján, a Kossuth Lajos utca 4 szám alatt lakott, végül új otthonot teremtett magának az Attila utca 6 szám alatt, az általa 1912-ben megvásárolt háznál.

Sterna Lípót faddi tanító Fischer Jettivel kötött házasságából származó, Fadd községben született lányát, Stern Katalint (1874-1954) vette feleségül 1905-ben. Egy lány és három fiúgyermekük született. A lányka korán meghalt. Bruszt Pál 1906. június 21-én jött a világra Baján. A házasságból még két fiúgyermek származott, idősebb fiúvere Bruszt (Buzás) Lajos (1895-1944) dívatkereskedő volt, és testvéröccse Bruszt József (1898-1944), aki memők lett. Két fiútestvérét a fasiszták pusztították el.

Bruszt Pál elemi iskolába és gimnáziumba is városunkban járt. Az 1916/1917. tanévtől kezdve a helyi III. Béla Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Jó tanuló volt, alapítványtól jutalomdíjat is kapott. Jelesen érettségizett 1924 júniusában.

Budapesten folytatta tanulmányait az orvosegyetemen. 1931. február 14-én kapott orvosi diplomát. A fogorvosi szakképesítés megszerzése érdekében 1931/1932-ben a bécsi fogászati klinikán töltött egy évet, mely annak idején az egyik legjobb hírű, tanulási és kutatási célokat szolgáló egyetemi fogászati kórház volt, élén Pichler, Gottlieb, Orbán professzorokkal és olyan tanáreggédi testülettel, melynek minden tagjából professzor lett valamelyik európai egyetemen.

Édesapja 66 éves korában fogorvosi szék mellett esett össze. Betegsége miatt fia hazajött Bajára, átvette atya praxist, aki magánrendelőt tartott fenn, mivel a fokozott jogfosztottságok korában másutt állást nem is remélhetett.

Katonai tñjoneképzésen volt 1937. október 5.-december 20. között, 1940. július

1-jétől október 1-jéig egy zászlóaljnál egészségügyi szolgálatot teljesített. 1942. június 17-től 1943. március 1-ig munkaszolgálatos volt. Topolyára internálták 1944. április 15-én, majd Csehszlovákia deportálták. 1944. december 7-től 1945 ápriliséig a hitleri fasiszta rendszer egyik hírhedt németországi koncentrációs tábo-

riában, Bergen-Belsenben, majd a legnagyobb csehszlovákiai táborokban, Terezinben (eredeti nevén Theresienstadt) tartózkodtak, - édesanyjával együtt - de szerencsére mindketten túléltek a deportálást.

1946-ban megnősült. Budapesten vette feleségül a Kecskeméti, 1924. január 15-én született Szigeti Annát, Rosenthal Irma és dr. Szigeti Mihály lányát, akinek apja fogorvos volt, kinek szülei sajnos halálra 1944-ben Auszwtziban életüket vesztették.

Az orvosfeleség vizsgázott fogorvosi asszisztens volt, segítette munkáját. A három nyelvet beszélő rokonszenves asszony 1963. július 2-től 1979. június 30-ig kórházi könyvtárosként is működött Baján, akit nem csak megnyerő magatartása, hanem az orvosok munkáját segítő, különböző nyelvekből való fordításai miatt is kedvelték.

1945 után a szakorvost a posta betegbiztosító intézete szerződtette, majd 1947-ben Baja város megbízta az iskola-fogászati rendelő újászervezésével és vezetésével, melyet mintaszervező egészség-

ügyi intézménnyé fejlesztett 1953. szeptember 1-jéig. 1949-ben vállalta a városban állomásozó honvédség fogászati ellátását is, szerződéses fogorvosok volt 1956. február 31-ig. 1952. április 1-jétől a kórház főorvosává nevezték ki, ugyanabban az évben főtomatológusi tanfolyámon vett részt. Dr. Bruszt volt az első stomatológus főorvos Baján 1974. június 7-ig, akkor ment nyugdíjba.

Két utóda született: 1947-ben István, akiből fogorvos lett Budapesten, és 1953-ban matematikus lánya, Veronika, aki jelenleg Amerikában egy kaliforniai középiskolában haladók számára tanít algebrát.

1979. november 21-én, 73 éves korában hunyt el Baján. Halála előtt kb. két héttel még részt vett a Fogorvosi Szemle szerkesztőbizottsági ülésén, melynek tagja volt. Életvezetése előtti napon még közlendő hírt küldött a szaklap főszerkesztőjének, akibe több évtizedes barátság fűzte, aki a róla szóló nekrológ írására Bánóczy Jolán professzort kérte meg, akivel Dr. Bruszt életének utolsó szakaszában tudományosan szorosan együttműködött.

Tudományszerető, értékes eredményeket felmutató személyt vesztett el a fogorvos-társadalom és Baja városa. A Fogorvosi Szemlében Bánóczy Jolán dr. írta többek között búcsúztatójában: „Ísmét olyan nagyra tartott és szeretett barátunkat vesztettük el, akinek életétjét a fogászati gyakorlat és tudomány iránti elhatartalan érdeklődés jellemezte, akinek életcélja a gyakorlat és tudományos tevékenység összekapcsolása volt. Szaknai és tudományos munkásságát többnyire magárahagyottan, néha mostoha körülmények között, de mégis elismerten magas szinten végezte.” (...)

„Több évtizedre nyitló munkássága idején ismételtlen kollaborált egyetemi klinikákkal is, a közös munka során önzetlenül adta át tapasztalatait, Budapesten és vidéken a fiatal kollégákat egyaránt a szakma szeretetére stimulálta, feltárva előttük az önálló klinikai kutatás szépségét.”

Még szakképesítésének megszerzési ideje alatt két előadást tartott a Verein Österreicherischer Zahnärzte tudományos gyűlésén és ezen értekezései megjelentek nyomtatásban. Több dolgozatát közölték

1944-ig. Tudományos munkásságának zöme azonban a második világháború utánra esett. Külföldön publikált tanulmányai alapján nemzetközi elismerést nyert azaz, hogy 1954-ben meghívták az ORCA (Europäische Arbeitsgemeinschaft für Kariesprophylaxe und Fluorforschung) tagjává, melynek több konferenciáját vett részt és három alkalommal előadást is tartott. A fogászati rendellenességek kutatásában elért eredményei alapján 1948-ban választotta a GIRS (Groupement International pour la Recherche Scientifique en Stomatologie) rendes tagjává.

Érdeklődésének egyik fő témaja volt a fogszu, (caries-epidemiológia) betegség megelőzésére, leküzdésére irányuló tevékenysége (profilaxis), melyre részben iskolafogorvosi működése, részben dr. Barka Imre megyei és dr. Mihály Gyula járási főorvosokkal közösen szervezett faliújszerű vizsgálatok adtak anyagot. Tizenháromezer személy fogaztatásának komplex szűrését végezte el. Szűrővizsgálatainak eredménye volt a dávodpölcspusztai magas fluorid-tartalmú gyógyvíz felfedezése, nevéhez fűződik az ivóvíz fluorál való dúsításának érdekében indított mozgalom.

Megírta 1955-ben a „Fogsúvasodás elterjedése Magyarországon” című alapvető munkáját, melyben feldolgozta a fogsúvasodás történetét a Kárpát-medencében több ezer koponya vizsgálata alapján az óskőkorszaktól a XIX. századig.

Figyelmet fordított koponyák vizsgálatainak a fogsúvasodásokra. Egyik bajai tanítványában tartott hon koponyát fedezett fel. Zalotay Elemér, a Túr István Múzeum egykori munkatársa írta erről Bajza népe az óskortól a középkorig című munkájában: „A tanítóképző szertárában láppangó törzött koponyát dr. Bruszt Pál fogorvos fedezte fel a tudományos világ számára és szerezte meg a múzeum számára.”

1932-1974 között magyarul 78, németül 44, angolul-franciául 21, spanyolul 1 dolgozata jelent meg. Több ízben a Tudományos Akadémiaól és az ETT-től támogatást, két ízben díjnyújtást kapott. Kb. 60 előadást tartott, főleg hazai fogorvosi tanácskozásokon, de néhányat külföldön is. A Tálalmányi Hivatal egyik újítását országos érdeklődéssel nyílvánította.

Vezetőségi tagjává választotta a Magyar Fogorvosi Egyesület, tagja volt a Táplálkozástudományi Társaságnak, a Biológiai Társaság Gerontológiai Csoportjának. Előnéző – 1952-1959 között – a Bajai Kórház Tudományos Bizottságának, majd tag-

ja. Tagja lett a Fogorvosi Szemle Szerkesztőbizottságának is.

A fogszu kutatás terén végzett vizsgálatait érdekes orvos kitüntetést kapott. 1970-ban, az akkori tudási végrehajtó bizottság javaslatára díszpolgári címet adományoztak számára. A tudományos Minőség Bizottság még 1953-ban feljegyeztette, hogy a kandidátusi címet egy dolgozatával megpályázhassa. Nyilvános vitán 1975-ben az opponensek és a bizottság tagjai megszavazták a tudományos minősítést. Nagy késéssel kapta meg – életművének elismeréseként – ilyen módon fogorvosként egyetlenként – az orvostudomány kandidátusa fokozatot. Honi háttérre szorultát korrigálta azaz, hogy disszertációját benyújtása nélkül, csupán több évtizedes tudományos munkásságának megírt tézisei alapján (megjelent 1975-ben) megkapja az akadémiai tudományos fokozatot.

Orvosi tevékenységének jelentőségétjes értéke lényeges szakmabeli, tudományos munkálkodásán és érdeklődésénél közegegységijé beállítottasága. Évtizedeken át díjmentesen oldotta meg a kórházi dolgozók fogászati problémáit. Fogorvosi tevékenységét egész élete során Baján gyakorolta, életének csaknem utolsó percéig a fogorvosi szék mellett fáradozott, ennek ellenére nemzetközi szinten lépést tudott tartani szakmájával és felhatalmazással. A szomatológusok élményébe tartozott.

Bánóczy Józán dr. nérológia végén így írt róla: „Bruszt Pál élete példa mindannyiunk számára, hogyan lehet belső indítéktól hajtvai, kedvezőtlen körülmények között is művelni a szaktudományt, a szakma szeretetét környezetének, kollegáinak, barátoknak tovább adva alkotó módon élni.”

Jellemző jelöléséhez tartozik alkotásai irányuló hajlama. Szerényen tartózkodó, kissé zárkózott ember volt, aki szerette a műveltséget, akitől a szellemesség sem volt idegen. Kedvelte a külföldi utazgatásokat, de örmélt lelte az ártéri erdőszőlődelő látványában, a vízek és vízpártok által kínált örömeiben. Múltból származó helytörténeti dokumentumokat, szerzők alkotásait gyűjtötte és ajándékozta közgyűjteményeknek. Erős hivatásstudata mellett többféle hobbija volt.

Jelkeskedett a fényképezésben 1949-től. Tagja volt a bajai Duna Fotóklubnak. Vizualis benyomásait, jelentős arányú beleélő képességgel rögzítette. Leginkább színes, de fekete-fehér képeivel sikeresen szerepelt – díjat is nyert – helyi, hazai tárlatokon, nemzetközi kiállításokon is.

Zenerajongó volt, erről bővebben kell

szólni. Nemesak kompozíciók hallgatója, a zeneművek előadója volt. Gimnazista kora óta tanult gordonkázni Kiss Á. József tanítóképző intézet tanáról, aki a helyi Liszt Ferenc Kőr alelnöke volt. Orvostanulást követően két évig zeneakadémiai tanáról tanult cselőljátekot. Olyan szintre emelte hangszertudását, hogy a Liszt Ferenc Kőr szimfonikus zenekarában és a különböző helyi zenekarokban és kamarazenei együttesekben – főleg vonósnégyeseiben – közreműködése nélkülözhetetlen volt. A legszínvonalasabb szerepléseiköz felhatalmazott Liszt Ferenc Kőr hajdani filharmonikus zenekarának hangversenyei, melynek karnagya Szántó Jenő hegedűművész, zeneiskola tanár volt.

Magam is jászhattam vele helyi zenekarokban, fogalmat alkotva zenezeretéről és játéktudásáról, de arról dr. Abonyi József – aki több szálal kösődött Bruszt Pálhoz – érzékletesebb leírás tud adni:

„Közismert, hogy Baján a két háború között élnek zenei élet volt és ezen belül kitüntetett szerepe volt a házimuzsikálásnak. Számos amatőr vonósnégyes muzsikált akkor a városban, tanácsosok zsebrakoztatására jöttek össze zenélni egymás otthonába. Palival együtt magam is több ilyen quartettek voltam egyelőre tagja. Számomra legemlékezetesebb az a vállalkozásunk volt, amikor nekiveselkedtünk Beethoven összes vonósnégyesének, és elhatároztuk, hogy a magunk színvonalán végigjátsszuk azokat. Az ötlet Palicé volt, nem véletlenül, mert ezekben a quartettekben a cselő igen gyakran jut kiemelkedő szerephez. Kemény feladat volt, de mi, afféle félelem, de gáncs nélkül lovagok (Nagy András szellemes jellemzése egykori magunkról) teljesítettük. Dr. Bernhart Sándor expolgármester volt a primárius, jómaga a másodbegedős, Nagy András brácsás volt, Palé pedig a cselőszólamban jeleskedett. Felejthetetlen délutánokat töltöttünk együtt, és úgy érzem, akkor kerültem legközelebb Bruszt Pálhoz, az emberhez.”

A muzsika elsöfrendő igénye volt, ezért kapcsolódott be kevesekkel tanácsadói szerepkörrel – majd három évtizeden át – az Országos Filharmonia és a József Attila Művelődési Ház által szervezett bajai hangversenyszorozatok programjainak kialakítását segítő megbeszéletekbe.

Szakmai tevékenységének felvázolása mellett kedvteléseit felemlítésével ismerhetjük meg dr. Bruszt Pál – egy igazi humanista bajai polgár – arcképet.

JÚLIUS

Nem túl gyakori jelenség, hogy politikusi neve kalendáriumba iktatva nyerve el a halhatatlanságot; az pedig egyedülálló, hogy emlékezetét a málékony papír két évezrednél is hosszabban őrizze meg. Igaz ugyan, hogy nem pero-emberke formátumú politikacsinálóról, hanem az ókor valószínűleg legmonumentálisabb életművé államférfijáról van szó.

Egy Caesar ifjúkoráról feljegyzett esemény előrevetíti rettenthetetlen merészségét és önbizalmát, de felfest néhány sötétebb árnyékot is. Rodoszba hajózik, hogy szónoki adottságát egy híres görög mester iskolájában művelje ki. Pflúton kalózköz támadják meg, foglyul ejtik, hogy gazdagnak vélt római családjától dúd váltásdíját alkudjanak ki. Az ötven talentum hatalmas summa, nem könnyű összeszedni a kölcsönöket, ezért az ifjú Julius egy barlangban negyven napon át élvezi a tengeri rablók vendégszeretét. Rabtartói emberségek, és igyekeznek a körülményekhez képest jól ellátni védencüket. Caesar mindig magával hordja kedvenc szerzőit, és olvasmányiba mélyedve üti agyon az óttonlábakon vészszorgó időt. Szellemi tevékenységét azonban szerfelett zavarja házigazdáinak itálózása és vad ortájózása. Magához inti a bandavezért, megrója és megfenyegeti keresztire feszített a teljes kompániát, ha majdnan egyszer kérezerkeríti őket. A szóváltása a haramiák is feljegyzések, és a hír pattanásig megfeszül. Egy pillanatig úgy tűnik: az ifjú patricius aligha fogja megérni a férfikor. Szerencsére az illir rablónak jó humora van, érzékeli a karamán kis római odavetett megjegyzését és helyzete közötti komikus kontrasztot. Harsogó hahotájához a martalócok is csatlakoznak. Korán nevetnek. A talentumok átvétele után a piráták visszaadják foglyuk szabadságát és úgy vélik: az ügy a tuszejtési rendtartás szabályai szerint korrektil lezárult. Tévedtek. Caesar római hajókból haladéktalanul összegyűjt egy kis hadiflótát, és nyomába ered a tenger gyantafümlő portyázgató vámszedőinek. Lecsap rájuk, és kérezerkeríti valamennyiüket. Nem veszi lelkére, hogy a jámborok híte a rómaiak szavatartásában megrendüljön. Keresztre feszített hát az egész bandát. Igaz, a humanitás erőt vesz rajta, és a kínhalál óráit előkerülő, előzetesen megfojtja őket.

A római világbirodalom jövendő urának ifjúkori szilgorkodása nem mondható

biztató előjelnek. A példás leckéztetés azonban – melyet Caesar életrajzírói mind feljegyeznek – nem volt jellemző megnyilatkozása a nagy Julius karakterének. A hadvezér és diktátor nem volt hajlamos a kegyetlenkedésre. Természete római polgártársai iránt nagylelkűsége és megbocsátásra hajló: ez lesz majd a végzete.

Természetes, hogy a nagyformátumú, rendkívül tehetséges katona magasra tör ambíciókat dédelget. Am a római köztársaság állami rendje megköveteli a hivatali hierarchia lépcsőfokainak bejárását. Mikor kb. harminc évesen Külső Hispánia (a spanyol tengerpart egy tartomány) kormányzója lesz, bekövetkezik a nagy szembesítés. Betéved egy hellén templomba, és megpillantja Nagy Sándor szobrát. Felkiált: a makedón hős hasonló életkorú, mikor már uralma alá hajtja a fél világot, ő pedig mindezeket még nem tett semmi feljegyzésre méltót.

A Nagy Sándor feddő pillantásától ösztökélt cézári karrier a következő évtizedben gyors iramba vált át. A nagy Julius Róma új hadisteneként tűndöklök fel. Fővezéri megbízást kapván meghódítja a hatalmas és harcias hat népet. Hidat vezet a Rajnán és a keleti partra átcsapva, móresre és a római sasok tiszteletére tanítja a germánokat. Áthajózik légioival a La Manche-csatornába, és legázza Dél-Britanniát. A kilencéves gall hadjáratot követi a polgárháború, melyben riválisával, a szintén egyeduralomra törő Pompeiussal szembeáll. A további harcok során meghódítja Kis-Ázsia egy tartományát, és a Földközi tenger medencéjét övező ázsiai és afrikai part jó részét.

Caesar az első és nagyjából az utolsó római császár, akit katonái fenntartás nélkül bálványoznak. Az egyszerű légionáriuslét kezdve a hadosztályparancsnok (legátus) minden katonát bajtársnak szólít, közemberként osztózik jó és balsorsukban. Általában az első légio élén menetel hajadonfőt és gyalogosan; bármiként tűzön a nap, vagy tomboljon hegyek hóhíra. Kétes kimenetelű csata előtt a parancsnokok lovat – elsőként a

sajátját – hátra vezeteti, hogy ezzel is jelezze: vereség esetén osztomni fog a közharcos tragédiájában. Győzelmes hadjáratát után bőséges pénzadományokkal jutalmazta légionáriusait és örvendeztette meg a római köznépet. Az igazság elhallgatása lenne viszont, ha nem mondanánk el: pályája egyes szakaszaiban jobban tartott hitelezőtől, mint a barbár törzsek kifent lándzsától. Pazar bőkezűsége ugyanis nem mindig állt arányban vagyon nagyságával.

Bár Caesar katonai győzelmei Rómát három kontinensre terjedő világbirodalomná emelik, nevét halhatatlanná tevő érdemei mégsem hadi dicsőségének hekatombájából sarjadnak ki.

Bármily magasra szárnyaltak is Caesar idejében a római sasok, a hadisten dicsősége nem érdemelte volna ki azt a piedesztált, amelyre állította őt a történelem. Az idők szavát megértő, évszázadokat átfogó politikai gondolkodása tette halhatatlanná. Elsőként látta meg, hogy a világbirodalomná növekedett római impérium nem kormányozható többé az arisztokratikus köztársaság elavult rendszerével. Emberfeletti képességeit, roppant energiáját jól szemlélte, hogy alig hat év alatt megalkotja a polgári és katonai igazgatás szilárd szerkezetét. Utódjának, Augustusnak a feladata lesz, hogy a lelkiismeretes hivatalnok precizitásával a finomabb részleteket is kidolgozza.

Caesar génusza nem csupán egy ókori birodalom továbbélését, hanem az európai kultúra alapjainak fennmaradását is szolgálta. A római limeseket ugyanis már ekkor ostromolták azoknak a népeknek a szilaj rohamai, amelyek fél évezred múltán majd megdöntik a birodalmat. A bölcsen és célszerűen kialakított caesari államszerkezet azonban oly szilárd, hogy a sok esetben gyarló és alkalmatlan császároktól kormányzott impérium századokon át ellenáll a barbárok vad támadásainak. Az ötszáz évig még óvó védőburokban fejlődik ki a gazdag görög-római kultúra, melyből majd kisírad a sokszínű európai civilizáció.

Caesar személyisége azáltal is átöröklődik az európai kultúrára, hogy neve a királyok fölé emelkedő, legnagyobb világi fohalom megnevezése lesz. Ugyanis a császár és cár hatalmi titulusa a római imperátor keresztnevéből származik.

Caesar vonásait a Vatikáni Múzeum melleszobra, nevének halhatatlanságát a történetírás tomnyos könyvhalma őrzi. A mulandóság árnyán átfénylő hétköznapi örökkévalóság azonban egy olyan rendelkezése teremtette meg, melyet úgy mellesleg alkotott. E tett a julianusi időszámítás bevezetése volt.

A naptárkézítés már az ókori Egyiptomban is a pápi rend hivatali kötelessége volt. Mivel e zárt, titokzatos testület művelte a csillagzatot és a matematika tudományát is, az egyiptomi időszámítás jól igazodott a természet ciklusai változásaihoz. Rómában is a pontifexek testületére hárult a naptárszámítás kötelessége, csakohgy e munkát az alapvető csillagászati tudás fedezete nélkül végezték. A pápi rendek tagjai inkább a hatalmi grádsonak felkapaszkodó törtétek voltak, és nem a tudomány felkentjei.

A római időszámítás egyikétként a város alapításától – ab urbe condita – vette kezdetét, és a latin év 355 napból állott. Könnyű kiszámítani, hogy a természetet követően és a hivatalos időszámítás így tizenhét év alatt totális ellentétbe került volna, vagyis az agyforraló hőség a naptári tél közepén köszöntött volna be. Az eltoldás kiküszöbölése céljából időnként az évbe tizenharmadik, szökőhónapot iktattak be. A konkr. naptárkézítésköz azonban alaposan elszámították magukat, mert Kr. e. 47-ben az időfeloldás 67 nappal tett ki, ennivel vágtat előbe a valódi időnek.

Caesar okos ember volt, így természetesen tanácsadóit is a szellemi arisztokráciából választotta ki. Sosigenes alexandriai csillagász és Flavius Scriba segítségével alkotja meg a juliusi naptárt. Eszerint az év 365 és egy negyed napból áll. Így a 365 napos normál és a négyévenként beiktatott szökőév az időszámítást közelítőleg jól hangolja össze a természettel. Csak közelítőleg, mert a valódi év kb. 14 perccel hosszabb a római diktátor által bevezetetté. Mindazonáltal a Julius-Féle naptár tizenhat évszázadon át elég jól üzemelt; akkor kényserlített Gergely pápa arra a kiegészítésre, mely szerint jelenleg mészük a szálló éveket.

A nagyember iránti tisztelt bírja rá a kortársakat, hogy az év hetedik hónapját a császári törzsek e jeles ágráról nevezzék el. Csupán még egy uralkodó akad, aki részeseedik a kalendáriumi halhatatlanságból: Augustus. Természetesen más népboldogított is áhították a földi örökélet elnyerésének erre a formájára. Nero áprilist szemelte ki magának, ám bukása után már az úde tavasz hírmökét senki sem ne-

vezi Mensis Neronisnak. Való igaz viszont, hogy tizenyolc évszázad múltán egy nagy kultúrmp kísérleti meg az isteni Juliusz deionizálását. A francia forradalom idején a múlt maradványait burzgon gyomlalgató Konvent még arra is szakított időt, hogy új naptárt készítsen. Mindenekelőtt a hónapokat keresztelték át. Az új megjelölések: Pluviois, Nivoise, Ventose, Fructidor és társaik beszélő nevek voltak (eső, havas, szeles, gyümölcsstermő, stb.). A megszokott hagyományt azonban szerfelett nehéz kiirtani. A polgártársak nyelve is nehezen jrt rá az újszerű dátumozásra, ezért Napóleon 1806-ban császári rendelettel törölte el a forradalmi naptár használatát.

A nagy Juliusz, akinek végnapjait Shakespeare egyik legjobb drámájának kiindulási pontjául választja, mindössze három évvel élt túl az új időszámítás bevezetését. A költőfejedelemlnek ezáltal nem szokványos történelmi anyag felhasználásával kellett a tragédia magas hőfokán izzó remekművet alkotnia. Ezek az évek a közeledő végzet előjelétől terhesek. A vihar kicsattanai készülő villámainak roppant feszültségét lehetetlen nem észrevenni.

Egyre szaporodnak a Caesar elleni összeesküvések. A célbavett óriás reugálisa példátlan emberi nagyságra vall. Mígkor a gonosz celszövésekről értesül, mindössze hirdetőmnyekben hozza nyilvánosságára: tudja, hogy kik, hol és milyen konspirációs terveket forralva tanácskoztak. A pszichológiai visszahatás kétségkívül döbbenetes lehetett: a mindenható diktátor éleslátása még a hőpeccéses titok burkán is áthatott. A hatalomgyakorlás értő művelői azonban tudják, az orv pengék töltvortársára a lelki ráhatásnál sokkal erőteljesebb eszközök szükségesek. A világalom esősiára oly céltudatosan és szívesen felkapaszkodó Caesar ne tudta volna ezt? Késztékívül a hatalmi harc, mely közte és a szemés között folyt le, egyértelműen eldőlt. A demokrata párttól támogatott vezér a római nép ösztöi többségének bizalmát élvezte. A régi köztársasági hagyományokat őrző arisztokrata párt – a szenátus erre támaszkodott – reménytelen defenzívába szorult a demokratákkal szemben. Tévedés lenne, ha azt hinnők: a leleplezett fészkeszűkívök egy rendőrállam sűrűszövési szükségállótán akadhat fenn. Nem így van. A jelentések a demokrata vezér aggó-dó baránsítói származtak. Caesarnak pedig sok barátja volt, úgy vélte, övezi Róma népének szeretete. Biztonságérzete oly türelten, hogy a hozzá feltétlen hűséggel ra-

gaszkodó hispán testőrségét – gazdag jutalommal gondoskodva jóvőjúkról – felfozlatta. A fensteges nemfőrdőbümségre egyik életutájára, Suetonius talái magyarázatot. Úgy véli: a nyugurat súlyos, gyógyíthatatlan betegséggel gyöttri. Bár tenivalója tömredék, tettvégya türelten (még a cirkuszi játékok idején is leveleket diktálta ül páhoiyában), a kifűlő látás ellenére befeleírat az életbe. Ez az oka az eszes és körültekintő ember megmagyarázhatatlan óvatlanságának.

Az összeesküvők különön csoportot alkotnak. Egy részkül olyan római patricius, akiket a közhít Caesar barátainak tart. Nem alapatlanul, hiszen a diktátor végrendeletének felbontásakor kiderül, hogy a konspiráció egyik feje, Decimus Brutus, az áldozat dús adományokkal elhalmozott örökűse. Továbbá a testamentum rendelkezéseinek végrehajtására több olyan szenátor jelölt ki, akik a merénylet részesei voltak. Ilyen végső szolgálatot csak meghitt barátnak bíznak. Úgy tűnik, hogy a tömegpszichológiát ösztönzőn és kiválóan felhasználó Caesar végnapjaiban az egyén megítélésében rossz emberismerőnek bizonyult.

A tragédia végkifejlete Pompeius csarnokában zárul le. Március 15-én a szenátus itt tartja ülését. Az összeesküvők – mintegy hatvanan vannak – Caesar köré szoros gyűrűt vonnak. Elszigetelik hű barátaitól, bár ezek – fégyvertelenek lévén – kereset tehetnének védelmére, még a cinkosok tögája alatt sör lapul meg. Az első döfést Casca kezze ojt. Julius a merénylet ekkor még magányos tettesnek véli, energikusan védekezik, és Casca karját átdöfi íróvesszőjével. Ám pillantása körbefut, és meglátja a minden irányból feléje villogó pengéket. Köntűstét fejére vonja, és tögójába burkolódzik. Végső gesztusa a halált méltóságos fogadó római jellemző magatartása. Gyilkosai haszonbárcum sem ejtenek rajta.

Caesar személyisége azáltal is áttörölődik az európai kultúrára, hogy neve a királyok fölé emelkedő, legnagyobb világi főhatalom megnevezése lesz. Ugyan a császár és cár hatalmi titulusa a római imperátor keresztnevéből származik. Különös a nagy Julius által Európára hagyományozott rang utólete is. Caesar még hatalmas emberi formátumával, kiemelkedő képességeivel vonja fénybe a diadémost. Számos satorya után viszont azáltal válik a historiórában jegyzett személyiséggé, hogy fejére teszik a bizony igen méltatlanul viselt császári ékszeret.

KOCH ANTAL, A VILÁGHÍRŰ GEOLÓGUS

(1843 – 1927)

Baja városa – mint iskolaváros – tanítói zetei által sok-sok évtizede nyújt időszerűkothont és szilárd tudásalapot sok, a későbbiek országos- vagy európai híre jutott szakembernek, művészeknek, tudósaknak, a város közelebbi vagy távolabbi környékéről vagy akár más megyéből jött ide tanulni, és itt szerzett tudásával, szellemiségével alapozta meg későbbi sikereit. Ők ugyan nem voltak bajaiak, esetleg későbbben sem kerültek szorosabb kapcsolatba egykori tanulmányaik helyszínével, azonban mindig büszkén vallották, hogy Bajáról indult útjuk, amelyet eredményvel végigjárta. A számos híresség közt ilyen ember volt Koch Antal, korának világhírű magyar geológusa, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem, majd később a Budapesti Tudományegyetem tudós professzora is, aki „silbeder” éveit éppen itt töltötte el, kopátván a gimnázium padjait négy éven át.

A nevéből következően német származású család, amelybe Koch Antal beleszületett, a Majna vidékéről, Sachsenhausen környékéről került Dél-Bácskiba. Lakatoslegény, a későbbi nagypapa volt a bevándorló, aki Zomborban telepedett le. Iparosnak nevelte gyermekeit, közöttük Koch Antal apját is, aki harisnyakötő műhelyt nyitott Zomborban. A még ama korban is feltűnően bő gyermekáldás mellett a család fizetés szegénységben élt, de az apa töle telhetően taníttatta gyermekeit. E családban látta meg a napvilágot sokadik gyermekként Koch Antal 1843. január 7-én. Alapfokú tanulmányait szülővárosában végezte. 11 éves korában a kalocsai piaristóskor került szüleinek azzal a szándékkal, hogy megtanuljon jól magyarul, másrészt azért, mert tükön papí pályára szánták gyermeküket. A kalocsai által szorgalmas négy év elvégzése után a gimnázium felső tagozatát az 1857 – 1861. években a „Bajai Katholikus Főgymnasium”-ban teljesítette és tett érettségi vizsgát.

A gimnázium anyakönyvei megőrizték Koch Antal diák tanulmányi eredményeit, és a rövid egyéb bejegyzésekből az akkori életvitelére is némileg következtethetünk. Eme okiratok (amelyek latin nyelvűek, mert magyar nyelvű bejegyzés abban az időben tilos volt, és az intézet nem volt hajlandó németül vezetni azokat) Bálint László ny. gimnáziumi igazgató vizsgálatai szerint azt jelzik, hogy diáknak sosem tartozott az emínsen tanulók közé. Un. „I. ren-

dí” volt, a legkifőnbőbb besorolással. A néhány „bonus” (jó) mellett az anyakönyvben leggyakoribb a „sufficiens” (kielégítő) minősítés. A jövőnd nagy tudosa bizony itt még rejtve marad! E vizsgálatból tűnik ki az is, hogy Koch Antal, mint a vidéki diákok általában, szállásadónál lakott, mint Deák Ferenc utca után következő részében), de lakott a Kisvásártéren (a mai Jelky András téren) és a Kaszárnya utcában is (a mai Czifrusz Ferenc utcában). Nyughatatlan természete, amely életművében fő hajtőreje volt, már ekkor, ebben a gyarkori szállás-változtatásban megnyilvánult!

Szülei kívánságának engedve 1861-ben a Pécsi Papnövelde hallgatója lett, ahol hamar kiderült papi pályára való alkalmatlansága. Egy év után végképp felhagyott ezzel a szülők által pártolt, de általa sosem szeretett kísérlettel. Szívesebben tanult volna természettudományokat. Ez persze együtt járt a további szülői támogatás elapadásával és így háziatitókodni kényserült. Hallatlan szerencséjére az egyik jómódú család hozzásegítette az egyetemen kerüléséhez. Így a pesti Tudományegyetem diákja lett, ahol később természettudomány tanári diplomát szerzett. Az egyetemen olyan tanárférfiak oktatták és hatoltak rá, mint a 48-as szabadságharost is végigküzdő mineralógus-geológus professzor Szabó József, a paleontológus Hantken Miksa és a vegyész Than Károly. Hatásuk igen mély és maradóan volt. A gimnáziumban középserűen szerepelt Koch Antal olyan rejtett képességeit tárták fel, amelyek szerencsés kutatói alkatával párosulva őt hamarosan a magyar-, sőt az európai földtanudomány élvonalába emelték. Professzora

már harmadéves hallgató korában önálló kutatási feladattal látták el, amelynek eredményeképpen megtartotta élete első tudományos előadását a hazai bazaltok tömött-ségéről a Magyar Orvosok és Természettudósok Szövetsége X. Közgyűlésén, amelyet a tudományos szervezet meg is jelentetett 1865-ös Évkönyvében. Oktatói tevékenységét a Magyar Orvosok és Természettudósok Szövetsége X. Közgyűlésén, amelyet a tudományos szervezet meg is jelentetett 1865-ös Évkönyvében. Oktatói tevékenységét a Magyar Orvosok és Természettudósok Szövetsége X. Közgyűlésén, amelyet a tudományos szervezet meg is jelentetett 1865-ös Évkönyvében. Oktatói tevékenységét a Magyar Orvosok és Természettudósok Szövetsége X. Közgyűlésén, amelyet a tudományos szervezet meg is jelentetett 1865-ös Évkönyvében.

Szabó József rábeszélésére és közbenjárására két fél éves tanulmányútot vett részt a bécsi és a bonni egyetemeken, ahol megismerhette a már akkor korszerűnek mondható nyugat-európai geológiai oktatási módszereit, a modern földtani térképezés gyakorlatát és ásvány-közéleti anyagvizsgáló technikáit. Tanulmányozhatta továbbá Belgium és Hollandia földtani felépítését, az ottani geológiai kutatómunkákat és kidolgozta mindezek hazai bevezetésének módszereit. Leglátványosabban ez a kísérlet a közéleti mikroszkópia, mint ma is korszerű anyagvizsgáló módszer általa történt hazai bevezetésében és elterjesztésében nyilvánult meg. A kiegészítéssel hirtelenlő megnövekvő geológiai kutatási igény Koch Antal nyugaton szerzett tapasztalatainak minden részére vevő volt, különösen a földtani térképezési tapasztalatait jelentették nagy értékű. A Földmúlvelésügyi Minisztérium Földtani Osztálya (a Magyar Állami Földtani Intézet elődje) által 1868-ban adott megbízásával, Koch Antal munkájaként megindult Magyarország területének részletes földtani térkép-felvételése, amely hamarosan kiterjedt a teljes Kárpát-medencére, sőt a század végén Krajna (a mai Szlovénia) és a Dinári Alpok területének fő részére is.

1872-ben Kolozsváron megalakult a későbbi Ferenc József Tudományegyetem, amelynek Ásvány-, Föld- és Ősleánytani Tanszékének élére professzorként, pályázattal Koch Antal került (még nem is töltötte be a harmadéves életkort)! Ettől kezdve életét két fő feladattal töltötte meg: egyrészt Erdély egyeteme európai szintre emelésének, másrészt Erdély geológiája részletes feltárásának szentelte életét. Az elsőt – természetesen elsősorban a maga szakudományára területén – maradéktalanul teljesítette. Nyugat-európai egyetemekkel való folytonos kapcsolattal, sőt

azokéval azonos szintű földtudományi képzést hozott létre Kolozsváron. Ehhez kiváló, fiatal szakemberekről nevelt ki, továbbá a világ- és Erdély földtani képződményeit bemutató, sokszor darabokból álló ásvány-, közet- és őslényti gyűjteményeket hozott létre, mely utóbbiak jelentős részét saját terepi kutatómunkája során gyűjtötte össze és csereanyagként ezek jó részét eljuttatta a világ számos, híres gyűjteményébe, továbbá az ország sok középiskolájába. Másik fő feladatát, Erdély részletes geológiai feltárásának munkálatait a Magyar Királyi Földtani Intézet megbízásából évtizedeken át vezette és benne rengeteg terepi felvételező munkálatát maga is részt vevő. Térképeit még használják a különböző célú kutató-feltáró munkáknál. Ehhez kapcsolódott Erdély ásványi kincsének számbavétele és sok új lelőhely felfedezése. Szinte felfoghatatlan, miként volt ideje és ereje mindezt elvégezni, és ráadásul kutatási eredményeit mintegy 250 tudományos közleményben (szakcikkekben és könyvekben) magyarul és idegen nyelven közzétenni! Tudományos teljesítménye elismeréseként 1877-ben a Magyar Tudományos Akadémia fiatalon a tagjai sorába választja. Ama ritka magyar geológusok egyike volt, akire a geológiai tudományos világszervezetek is felhívték és vezető tisztségekbe választották. Számos geológiai világkongresszus vezető egyénisége volt, ezzel is öregbítve a magyar geológiai tudomány hírnevét.

A XIX. sz. végén elhúzóztak az élek sorából a Budapesti Tudományegyetem nagy tekintélyű geológus professzorai, Szabó József és Hanken Miksa. Az egyetem Koch Antalt hívta meg a Geológiai-Paleontológiai Taniszék élére, aki 1895-ben el is fogadta a felkérést. A pesti tanszék az I. világháború kitöréséig vezette. Ezzel

mindössze annyi változott eddigi életvitelében, hogy az ásvány-közzetannal és a térképező munkával szemben előtérbe kerültek az őslényti jellegű kutatások. Publikációs tevékenységében is ezek kerültek első helyre. Utolsó szakcikke, amely 1917-ben jelent meg, ugyancsak ilyen jellegű.

Koch Antal a világháború kitörését megelőzően, 70 éves korában nyugdíjállományba vonult, és az elkövetkező három évben lezárta valamennyi, függőben levő kutatómunkáját és eredményeit saját alá rendezte. Nem hagyott maga után befejezetlenül semmit! Az összeomlást, Erdély elvesztését nagyon nehezen élte meg, és teljes visszavonultságból távozott 1927. február 8-án az örökérvényességig. Hamvait a Farkasrét temető őrzi. Személyében az első olyan földtanudós egyéniség távozott az élek sorából, aki – mintegy korát jócskán megelőzve – pontosan látta széles tudományágának fontosságát az emberiség fejlődésében, benne a magyarság felemelkedésében és minden tőle telhető megtett annak érdekében, hogy ez meg is valósuljon.

A bajai (és a bécsai) ember elolvastván ezt a méltatást, joggal teheti fel a kérdést: tett-e valmit ez a nagy tudós szűkebb hazájáért, Bécskéért és benne középfolkó tanulmányainak színhelyéért, Baja városáért? Minthogy e terület a mai időkben sem – amikor agyafárt műszerekkel képesek vagyunk a Föld mély zónáiba is betekinteni – hozza igazolmba a földtudomány művelőit, Koch Antalt, a geológus, aki csak a felszint láthatta, szinte semmit sem adhatott (ha csak a bécsai szomszédságban emelkedő Fruskagora hegység máig helytálló földelgőzöslését nem tekintjük ilyen tetteknek). Ugyanakkor Koch Antal a pedagógus, szaktudományának nagy népszerűsítője, híres gyűjtemények létrehozója, a Földtani Intézet közreműködésével győ-

nyűri erdélyi ásványtani, közzetani és őslénytani bemutató anyagot adományozott egykori gimnáziumának, valamint a tanítóképző intézetnek és e gyűjteményeket újabb adományokkal folyamatosan bővítette. 1874-ből származó levelezésekkel bizonyíthatóan e célból tartott kapcsolatot Hódinka Agoston és Simonits Jenő gimnáziumi tanúkkal, valamint Czifrusz Ferencel, a tanítóképző intézet igazgatójával. Tehát a gimnázium melétán hazra, a II. világháború végéig szétfordított ásványgyűjteményének egyik fő kialakítója és gyarapítója, adományain keresztül éppen maga Koch Antal volt. Jómagam, mint a III. Béla Gimnázium kisdíkjára, 1945-ben Pataki Kálmán természetrajztanár ciszterci rendházi szobájában magam is láttam e gyűjteményből származó, valamilyen módon megmentett néhány szép erdélyi ásványt. A hozzájuk tartozó címkéken az adományozó Koch Antal professzor keze-írása volt látható és amelyekre a tanár úr cerberus módon vigyázott. A rend feloszlatásának zavarait azonban a gyűjtemény eme „utolsó mozikánjainak” is nyoma veszett.

Manapság a gimnáziumi anyakönyveken kívül semmi nem árulja el Bnján, hogy közel százötven évvel ezelőtt élt itt egy gimnazista diák, aki szaktudományának egyik hazai megalapozója lett és tudásként eljutott a világhírig. Aki nem felejtette el azt, hogy ez a város indította el pályáját és hátlából, a maga módján hatékonyan hozzájárult az itteni középfolkó oktatás színvonalának emeléséhez. Nem járt ezért neki emléktábla, és utolsó emléke is kitörődött a város emlékezetéből. Szolgálat és megemlékezés utólagos tisztelgéstül az egykori bajai diáknak, elhalálózása hetvenötödik évfordulóján!

Dr. Szedékerényi Tibor

A dusnoki Vajas „eredete”

Nem csak az óvodások szeretik egymást csúfolni, hanem a felnőttek is. De míg a gyerekek többnyire csak egymást, a felnőttek inkább bizonyos foglalkozásokat, népcsoportokat vagy egész falvakat figurálnak ki. Gondoljunk csak a rendőr-, szőke nős, Arisztid-, zsidó- vagy cigányviccekre. A falucsfélok kicsit másfajta, valamilyen történethez köthetnek, a persze mindig a szomszéd falubeliek mesélgétek. A legismertebbek a rátótiakról szólnak, smeyra, hogy „rátódiák” a tudományos megnevezése a falucsféloknak.

Őszintén szólva eddig nem találkoztam környékünkön falucsfélo történetekkel, csak ilyen egyszerű jelzőkkel, mint: „süködsi muszákok”, szentistváni virgonokok, csanádi bunkók”.

A közelmúltban azonban a süködsi származású bajai plébános, Tajdina József úrtól hallottam egy történetet a dusnoki Vajas eredetéről.

A török idők után újraterleptül dusnokiak az 1700-as években boldogok és büszkék voltak, mert felépült templomuk. Szorgalmas imádkoztak is, mikor délben meg-

kondukt a harang. Csak az bosszantotta őket, hogy a harangszó elhallatszott a még templom nélküli Fajszra is, és az ottaniak az ő harangjuk szavára imádkoztak. Mit lehet tenni? – Gondoltak egy nagyot, és a falu nyugati oldalán megásták a Vajast, hogy a harangszó ne tudjon átmenni Fajszra.

Lehet, hogy a fajsziak bosszúságukban építették meg templomukat évekkel később?

Solymas Ede

Kelemen Márton emlékére

1955. április 13. – 2001. június 26.

Lassan második éve már, hogy a tanítási évet Kelemen Marcink közreműködése nélkül zárjuk. Iskolánk volt tanítványa, majd tanára városzerte ismert jelenség volt. Aktív szerepet vállalt Baja kulturális- és közművelődési életében, nyitottságával, tájékozottságával hathatósan segítette iskoláját, városát. Kritikai élel megfogalmazott észrevételei jobbító szándékát tükrözték, segítőkészségét, empátiaképességét emberi kapcsolatai igazolták. Energiáját, idejét nem sajnálva segítette mindenkit egy szép és okos cél elérésében. Korai halála derékba törte ígéretek pályáját.

Közvetlen munkatársai, a Szent László Általános Művelődési Központ Közpéiskolájának humán munkaközössége javaslataira az iskola nevelőtestülete elfogadta egy Kelemen Márton-emlékdíj alapításának gondolatát. Elsődleges célunk az volt, hogy becsült és szeretett kollégánk és barátunk emlékéit megőrizzük, szellemiségét tovább éltesstük az eljövendő korokban is, s

ugyanakkor egy újabb elismerési lehetőséget teremtsünk diákjaink számára. A díjra érdemes tanuló kiválasztásának szempontjaiban a Tanár Úr, „Marcink” habitusát vetjük alapul. A díj alapító gondolatát így fogalmaztuk meg:

„A díjat olyan diáknak kapná, aki olvasottságával, sokoldalú érdeklődésével és tájékozottságával kitűnik társai közül. Önzetlen, segítőkész ember, akihez – humánus beállítottsága miatt – szívesen fordulnak társai. Optimista, életvidám természetével, finom humorával segíteni tud a kortársi konfliktusok feloldásában; a feladatok megvalósításában áldozatvállalóan tettekrész.

A közönségért érzett felelősségével erősíteni tudja társai hazaszeretet-érzést és magyarságtudatát, mint ahogy ezt a Tanár Úr erdélyi szellemiségével példamutatóan tette.”

A díj alapításának gondolatát Kelemen Merk Zsuzsanna múzeumigazgató is meleg szeretettel goendoza, és közvetítésével jutottunk el Csíkszentmihályi Róbert éremművészhez, aki Szentendréen él és alkot. Művészetét a nagyközönség onnan ismerheti, hogy ő volt az, aki a Vatikánban a Magyar Kápolna szobrait, domborműveit készíttette. A bronzplakett a népmesék csodamadarát, ha úgy tetszik az „Árgyulus kismadarát” ábrázolja, amely nyitott szárnyával, kitárt szárnyaival képes magasba emelkedni és ugyanakkor egy-egy tollának elvesztésével aláhangyatlani.

Kezdeményezésünket Széll Péter polgármester támogatta és anyagilag is hathatósan segítette, nem titkolva azon szándékát, hogy városi rangot is lehetne adni ennek a díjnak.

Az emléklakett mellé Kántor József bajai művész tervezett oklevelet.

A díjat minden évben a ballagási ünnepségünkön kívánjuk átadni az arra érdemes végzős diákunknak, 10.000,- Ft pénzjutalom mellett.

Ebben az évben Pásztor Zoltán volt tanítványunk, Kelemen Tanár Úr egyik kedves diákja és Kis-Torma Ágnes jelenlegi tanulónk érdemelte ki a díjat. Nevelőtestületünk köszönetképpen Széll Péter polgármesternek és Kelemen Merk Zsuzsannának is adományozott egy-egy plakettet.

Marosvásárhelyinél
Gergely Anna

„Régi napok közt áticákva,
felkatom sok éber emlék zezugát,
de szemed sehonnan sem tekint felém.
Aranyos derűvel mégis élelem állsz ...”

(Dida Jenő:
Ismeretlen ember – részlet)

Háború és béke – egy festő mitológiája

Az utazás, a távollét valamilyen értelemben mindig megmérgettes. Elhagyni a szülőföldet, a tájat, ahol született vagy felnőtt az ember, és egy új, addig ismeretlen világban megtalálni azt a belső hangot, amely bizonyos, hogy a sajátunk, nem kevés odafigyeléssel jár. Olyan kaland ez, mely a visszatérés után nyeri el igazi jelentőségét. Hiteles jelenlét talán csak a távolság felismerése révén képzelhető el.

Barics Sándor Baján született 1970-ben. A Barics család 1984-ben költözött Münchenbe, ahol Barics Sándor gimnáziumi éveit is töltötte. A képzőművészet alkotó oldalával 1990-től ismerkedett: Münchenben a Blau Rider csoport őszinte csodálójából egyszercsak alkotó ember lett. 1994-95-ben a müncheni Képzőművészeti Akadémiára is járt, a diplomát azonban a New York-i Akadémián szerezte 2000-ben. Mestere az Op Art egyik jeles képviselője, Larry Poons volt, aki Victor Vasarelyvel dolgozott együtt párizsi évei alatt. Barics Sándort 2000-ben a New York-i Akadémia örökös tagjává választották. Barics Sándor 2001-ben Berlinbe költözött, jelenleg is ott él. Tagja a Német Képzőművészek Országos Társaságának és a Pleroma + 1 csoportnak. Külföldön készült munkái, melyek nagy része informell, absztrakt jellegű hazai kiállítóterekben mindezidáig nem kerültek bemutatásra.

Barics Sándor 1995 óta rendszeresen kiállító művész. Kiállításai volt többek között Berlinben (7), New Yorkban (11) és Münchenben (4) több alkalommal. Puritán tisztaságú, zord forma- és színvilágú kompozícióinak alapanyagát az Űr (és az űr) kutatása, az űresség feltöltése, az ellentétekben való gondolkodás, az antik mitológia 21. századi újra- vagy átértelmezése, az antik és modern ember, az ókori és legújabbkori történelem örök dilemmája: a szabadság és béke mibenlétének meghatározása adja.

Az elmúlt öt évben Barics Sándor két nagyszabású projekten dolgozott, a Mars és a Pax című relief-sorozaton, melyek szellemisége még a New Yorkban töltött években fogant és Larry Poons mester ösztönző segítségével indult útjára.

A Mars-sorozat a NASA satelitfotói alapján készült reliefjei 1998 és 2002 között születtek. Az űrkutatás eredményein alapuló műalkotások története 1985-ig nyúlik vissza. Ekkor ugyanis Barics Sándor írt egy könyvet Galileo Galilei életéről, mely 10 példányban Baján megjelent még abban az évben (a tanulmány megszületésében Solymos Éde segítségével a mai napig nagyon hálás), de ezt követően nagy példányszámban 1989-ben Münchenben is, várhatóan 2004-ben az átdolgozott kiadás megjelenik majd Magyarországon.

Monthatjuk tehát, hogy Barics Sándort már gyermekkorra óta foglalkoztatja az asztrológia és az űrkutatás. A szatellit-fotókkal először 1995-ben került kapcsolatba Münchenben; az Akadémián töltött idő alatt is készített absztrakt, expresszionista stílusjegyeket hordozó projekteket e témáról. A New York-i évek alatt a téma iránti érdeklődése hatványozódott. Galilei mellett felbukkant egy újabb ihlet adó forrás: Leonardo da Vinci tudományos kutatásai és művészete.

Tudom, hogy nagy merészség lenne összehasonlítani Leonardot bárkivel (és nem csak) a 21. századból, és természetesen szó sincs arról. Pusztán Barics Sándor egyik forrását szeretném bemutatni, néhány párhuzamat szeretnék felvázolni. Ahogyan Leonardot, Barics Sándort is a természet, a teremtés titka érdekelt, a legmélyebb, az egészet ostromló miérte keresi a választ. Leonardo éber figyelemmel és tárgyilagos szenvedélyességgel tanulmányozta egy virág szármaát és a felboncolt hullák véredényrendszerét, a női monolyt és az akasztott ember eltorzult vonsalát, a rútat és a szepet, az okozatot, megérteni akarván az okot mögötte; szerkesztett psziché hanci manúskript, és tervezett olcsórúden higiénikus, korténál civilizáltabb igényekhez szabott funkcióvárost, amelyet a csatagépek elpusztítottnak. Azt tartják, számára minden csupán művészeti és tudományos kutatás tárgya: a vallási tárgy és műalkotás egyaránt ürügy: az ember és az objektív természeti valóság titka, értelme kutatásának ürügye. Neki sikerült kiszabadulnia a 15-16. század fordulójára gondolkodásának vallási kötöttségéből, nem Isten és ember, hanem ember és természet kapcsolatában gondolkodott. Bár vallási jelképeket használt, művészeti, tudományos, filozófiai értelemben „alapvetőnek” mondható kérdéseket tett fel, melyek a mai ember gondolkodását is izgatják. S amelyeknek megválaszolásához csak a 20-21. század természettudománya jutott mála közelebb. Már Galilei, 1985 Kopernikusz előtt kialakult benne egy új világkép viziója. Bizonyításul idézhetnénk csillagászatra, anatómiára, növénytanra, fizikára vonatkozó, a távoli jövő ismeretét, felfogását előlegező megsejtéseket, mi több, megállapításokat tőle: „A Föld nem a Nap-pálya középpontjában és nem is a mindenség középpontjában áll, hanem az őt kísérő elemek közepette, velük egyesülve; és ha a Holdról nézne rá valaki vissza, (...) akkor onnan ezt a Földet és rajta a vizeket olyan-

Képeink a Mars-sorozat két alkotása

nak látni, mint mi a Holdat, és mint nekünk a Hold, úgy világítana neki a Föld (...)” Leonardo szenvedett, mert tudta, kérdéseire kora egzakt választ nem adhat. A válaszok korát most éljük... Barics Sándor szerencsésbének mondható nála.

Nézzük tehát ő, a 21. század embere hogyan keres és talál magyarázatot a világ-egyetem legizgalmasabb kérdéseire:

– Milyen az a hely, ahol élünk, milyenek ismerjük vagy nem ismerjük, s mi lehet azon túl?

– A világegyetemet kitőlhő úr, üresség hogyan tölthető fel, mivel pótolható?

– Az úr okozta magány személyes vagy személytelen jellegű? Személyes, s ezért könnyebben feldolgozható, ha a hiányt valami létező hiánya okozza. Benne van tehát a jelenlét bizonyossága. Ha azonban a hiányt a semmi, vagyis a nem létező hiánya okozza, a világban való hitet, a bizonyosságot, egyetlen kapaszkodóját veszíteti el az ember.

– Hogyan, milyen eszközökkel tudjuk hitelesen ábrázolni kérdéseinket és a lehetséges válaszokat?

Barics Sándor két legújabb projektével gondolkodik és segít nekünk is gondolkodni: Mars- és Pax- (ha tetszik: a 21. század új Háború és Béke) sorozatával.

Nonfiguratív Mars-sorozatának képei 1998 és 2002 között születtek műholddal által készített fotók alapján. A Mars bolygó felszínét mutatják be, de nem pusztá ilusztrációként, hanem a közvetítő közeg szerepét hangsúlyozva. Tájképfestészet ez, mely azonban nem a reneszánsz szülte, hagyományos perspektívában látatja a világot, hanem egy annál izgalmasabb, mondhatjuk nem evilági, nem földi szemszögből, szemmagasságból tekint a tájra. Olyan helyeket, helyszíneket mutatnak be az alkotások, melyeket emberi szem sosem látott. A látványt korábban pusztán a műholddal fényképezőgépeknek lensésén keresztül csodálhattuk. Ezek a szatellitképek megmutatják a bolygó felszínének látható tulajdonságait. Barics Sándor reliefjei is feltárják és bemutatják a Mars domborzatát, csakogy a félléte a műalkotásokon sokkal részletesebbé válik. Az alkotások mindegyike vászonra applikált, egymástól sokszor idegen, ellentétes minőségű anyagok: szivacs, nylon, közetfélék, homok, papír felületének társításából áll, melyet akril festékek színeztek az alkotó.

A bolygó puha, sűppédő, homokos felszínét kemény, vulkanikus kőzet, magas hegységet pedig puha szivacskitüremkedések ábrázolják. A Mars színe a szatellit-fotókon a barnás narancs, a Barics-

képeken ez az egészen tüzes vörösbe megy át forróságot, meleget sugallva, miközben tudjuk, a bolygó átlaghőmérséklete kb. -20 °C. Ebből a szempontból a 2000-2002 között készült Mars-képek kivételesek: ezekben az alkotásokban a művészes a sarki régiókra fókuszált, ezért rajtuk a fehér szín (a jegesedés szimbolizálása) a domináns. A fehér és a vörös ellentétével az alkotó elgondolkodtatja a nézőket, megkérdőjelezi a Mars „forróságelméletét”. Elgondolkodtat a színnek asszociációs jelentésén, de legfőképpen azon, vajon nem vagyunk-e kicsit „felszínes” szemlélői a műalkotásoknak. Ha jobban szemügyre vesszük, felfedezhetünk néhány elgondolkodtató oppozíciót: bár a Föld kék bolygó, s a kék szerintünk, földlakók szerint hideg szín, világunk mégis életteli teli. Ezzel szemben a Mars vörös bolygó, s a vörös a meleget, az életet jelenti, meleg szín, a Mars mégsem hordoz életet. A bolygók története is egy örök körforgás: mindnek van piros (fűres), van zöld (életteli teli) és van kék (vizet fakasztó) korszaka. Ahogyan Barics Sándornak is van piros, zöld és kék korszaka.

A piros Mars-korszak után következett a zöld 2002-2003-ban készült Pax-sorozat. Az alkotások tematikája az ókori mitológián alapul, benne a mitológiai történetek, a reliefszerű, háromdimenziós felületek és a tudományos megfigyelések egyformán hangsúlyos szerepet kapnak. Ezek az alkotások, ahogyan a Mars-képek is, fotókra épülnek. Fotókra, melyek jelen esetben modelleket, alkotást ábrázolnak. A tanul-

mányképeket a művész feldarabolja, majd montázsként használja fel alkotásában: a női testrészek részleteire komponálja munkáit. A Pax-képekben és képekkel a Mars-sorozat folytatásaként, az ellentétes pólust hangsúlyozva ugyancsak egy új minőségű, új perspektívájú tájképsorozatot alkotott. A Pax-képek a beszédes névből következően (a Mars, háború istenek tulajdonságaival szemben) a békéről, az erőszakmentességről, a megegyezésről, a nőiségről, a nőieségről, színekről és tájakról szólnak. A Pax istennő ihlette sorozat az antik római kultúrák kulcsszavaiból építkezik, s közben a mitológiai szimbólumainak, gondolatának aktualitására igyekszik igazolást találni. Az európai kultúra bölcsője, Róma aranykorában a boldog, nyugodt emberi állapotot jelentette: egytőlétést az istennel az örök tavaszban, bőséget, ahol az ember az állat és növényvilág adományaiból él, a folyókban méz, bor, tej és nektár folyik, nincs betegségek, öregesség, de nincs magántulajdon sem, s a legfontosabb: nincsenek háborúk. Egyfajta paradicsomi állapothoz tudnánk hasonlítani.

Ahogyan Barics Sándor minden alkotásában, ezekben is nagy jelentősége van a színnek. A Pax-sorozatban a zöld szín kapja a főszerepet, mint az élet, a remény és az irgalmaság szimbóluma. A zöld szín azonban néhol kezd kékké válni, s lesz a kék szintől immár az istenség, az örökkévalóság jelképe. Az alkotásokban megjelenő arany szín, az arany figurák szimbolizálják az arany világot, az antik, tökéletes ideát, de egyben utalást jelentenek a Pax

paktum, a békeszerződés szokásos aránytörbeire, a háborús kárpótásra is. Összességében tehát elmondható: a témában, és az anyagban és a színekben is az ellentétekben való gondolkodásnak, az ellentétek alkalmazásának és kiélezésének nagy mestere Barics Sándor.

A megváltozhatatlan megváltoztatásával, egy valóban létező, de csak képzele-

tünkben testet öltő világ megteremtésével, genezisével az űr betöltésére vállalkozik egy fiatal, korábbi művész. Egy dolog már biztosan sikerült neki. A hínyt, az űrt egy valami: a vágy képe biztosan betölti.

Egy mitológiai újragondolásnak, egy festő mitológiájának tanúi lehetnek azok az emberek, akik New York, München és Berlin után Magyarországon először szü-

lvárosában, Baján 2003 júniusában ellátogattak Barics Sándor tárlatára, mely Weintragg Éva és Nagyné Körömmi Ildikó segítségével valósult meg. (A tárlat anyaga, a Pax-sorozat 2003 áprilisában Münchenben volt kiállítva, a Mars-sorozat pedig 2004 januárjáig a Berlini Planetáriumban látható majd.)

Kovács Zita

Felmérés a bajai sajtóról

Közepes

Meglehetősen gyenge bizonyítványt állítottak ki a bajaiak a helyi sajtó színvonaláról. Az éppen csak közepes jelző, hogy az olvasók, a hallgatók egyértelműen tapasztalják a város médiumainak minőségromlását – derül ki abból a felmérésből, amelyet Bajá lakóinak körében végeztem. 2003 januárja és márciusa között kérdőívvel módszerrel kétszázhetvennégy embert kérdeztem meg a helyi médiaforgalmazási szokásairól, illetve kértem meg, hogy nyilvánítsanak véleményt az egyes orgánumok színvonaláról, pártatlanságáról, közérthetőségéről, érdekességéről. A kutatómunkát „Baja város sajtója a rendszerváltástól napjainkig” című szakdolgozatom részeként készítettem.

A helyi sajtót a megkérdezettek 57 százaléka közepesnek minősítette. A műfajok jó érdemjegyet csak a kérdőív kitöltőinek 26 százalékától kaptak, gyenge minősítést 17 százalék állapított meg. Feltűnik, hogy senki sem értékelte kiünnöve a helyi sajtó összképét. Az értékelések számtani átlaga 3,09 lett, vagyis összességében meglehetősen gyenge bizonyítványt, egy éppen csak közepes adtak a helyi sajtónak a kérdőív kitöltői.

A véletlenszerűen megkérdezett közel háromszáz bajai 51 százalékának leginkább a hétvégeken van ideje a helyi médiumok figyelemmel kísérésére. 39 százalék ezt a tevékenységet leggyakrabban hétköznap délután, míg 10 százalékuk hétköznap délelőtt végzi. A többség (63%) 45 percnél nem fordult többet erre a tevékenységre egy héten. A megkérdezettek 22 százaléka viszont több mint egy órát tölt hetente a helyi sajtó figyelemmel kísérésével. 39 százalékuk 31-60 percet, 28 százalékuk 16-30 percet tölt el ezzel. A bajaiak 11 százaléka viszont hetente 15 percnél kevesebbet is betri ebből a foglalatosságából.

A megkérdezettek 40 százalékát sokkal jobban, 8 százalékát pedig kevésbé érdeklik a helyi történések az országos eseményekhez képest. A megkérdezettek valamivel több mint felét (52%) ugyanannyira érdeklik a helyi események, mint az országos információk. Az arányokból jól látható, hogy komoly érdeklődés mutatkozik a helyi hírek iránt.

A kérdőív kitöltőinek 41 százaléka leginkább praktikus helyi információkat szeretne megtudni a sajtóból, 20 százalékukat a sport érdekli leginkább, 14 százalékyan érdeklődnek első helyen a kultúra, 12-12 százaléknyian pedig a helyi politika illetve a gazdaság iránt. Kítűnik, hogy rendkívül alacsony a politika iránti érdeklődés szintje.

Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy melyik médiatípust részesítik, illetve részesítenék előnyben a kérdőív kitöltői. A legnagyobb sikere a televízióknak lenne (ha lenne Baján), a megkérdezettek csaknem fele ugyanis leginkább ebből tájékozódna, a megkérdezettek 17 százaléka említette első helyen a rádiót, 16 százaléka az internetet, 15 százaléka a napilapot és csak 7 százaléka a hetilapot. Kítűnik, hogy egyre inkább az elektronikus médiumok felé billen a mérleg nyelve. A papíralapú sajtó már csak a megkérdezettek 22 százalékának figyelmére számíthat első helyen.

A kérdőív kitér arra is, hogy mennyit költenek, illetve költenének hetente helyi sajtótermékekre a bajaiak. A megkérdezettek 18 százaléka egy fillérrel sem „támogatná” a helyi sajtót, legfeljebb 100 forintot adna a megkérdezettek 26%-a, maximum 250 forintot adna 30 százalékuk. 250 forintnál többet a megkérdezettek 26 százaléka fordítana a város sajtótermékeinek megvásárlására.

Röviden az egyes médiumokról

Az Alisa Rádiót mindössze a megkérdezettek negyede nem hallgatja sohasem, 46%-a viszont alkalmanként, 10%-a hetente, 19%-a naponta hallgatja a székszíri adót. A rádió tájékoztatásának színvonalát a megkérdezettek 22 százaléka közepesnek, 25 százaléka jónak, 10 százaléka jelesnek minősítette. A választ adók 21 százaléka értékelte közepesen, 17 százaléka jóra, 18 százaléka jelesre az Alisa Rádió pártatlanságát. A többiek (6%) elégtelennek vagy elégségesnek minősítették a csatornát. A rádió közérthetőségéből kapott a legjobb osztályzatot, a választ adók 20 százaléka közepesen, 31 százaléka jóra, 25 százaléka pedig jelesre értékelte ebből a szempontból a rádiót. Az érdekesség szempontjából zömében hármast (22%) és négyest (36%) az Alisa Rádió.

A Bajai Rádiót a megkérdezettek 24 százaléka soha, 48 százaléka alkalmanként, 12 százalékuk hetente, 16 százalékuk pedig napi rendszerességgel hallgatja. Az adó tájékoztatásának színvonalát általában (számtani átlagot számolva) 3,4-re értékelték a kérdőív kitöltői (az 1-től 5-ig terjedő iskolai értékelési rendszer szerint). A rádió pártatlanságából szintén 3,4-et kapott. Közérthetőség tekintetében túlnyomó többségben voltak a négyes érdemjegyek (40%), de szép számmal szillettek hármast (18%) és ötös (15%) osztályzatok is. 8 százalékyan egyestre, 20 százalékyan kettesre, 26 százalékyan hármásra, 25 százalékyan négyesre értékelték a 89,8 MHz-en sugárzó rádió műsorainak érdekességét.

A két rádiócsatorna értékeléséből kítűnik, hogy hallgatótság tekintetében közel azonos eredményt értek el, a négy vizsgált tulajdonság alapján (a tájékozhatóság színvonal, a pártatlanság, a közérthetőség és az érdekesség szempontjából) azonban az Alisa Rádió jobban szerepelt.

Baja lakóinak 26 százaléka napi rendszerességgel olvassa a Petőfi Népet, az egyetlen helyi napilapot. További 20 százaléka hetente, 38 százaléka pedig csak még ritkábban, alkalmosszerűen veszi kezébe a kecskeméti központi újságot. Ezt a sajtóterméket a megkerdezettek 16 százaléka egyáltalán nem olvassa. A napilap a tájékoztatás szempontjából 3,75-ös átlagerőértéket kapott. A legjellemzőbb a jó minősítés (36%), ezt követi a közepes (27%) és a jeles (17%) értékelés. Átlagban a lap pártatlanságát 3,42-re értékelték. Közérthetőség szempontjából a legjobb a Petőfi Népe a 3,98-as átlageredményével. A lap érdekességének átlageréteke 3,65 lett.

A Délvidék a legolvasottabb hetilap a helyi sajtójában. A megkerdezettek 69 százaléka heti rendszerességgel kezébe veszi ezt a lapot, ráadásul további 27 százaléka alkalmanként olvassa. Rendkívül alacsony, mindössze négy százalék mondta, hogy soha nem lapozza fel a Délvidéket. Az értékelési szempontok alapján már nem olyan kiváló a Délvidék. A tájékoztatás színvonalát átlagban csak 3,29-et kapott. A megkerdezettek többsége hármásra (43%) értékelték a tájékoztatás színvonalát, 30 százaléknyan negyésre, 13 százalék pedig kettesre értékelték ebből a szempontból ezt a lapot. A Délvidék pártatlansága még ennél is rosszabb eredményt ért el, 3,18-as átlageredmény jött ki a válaszokból. 11 százaléknyan elégtelennek, 9 százaléknyan elégségesnek, 30 százaléknyan közepesnek, 27 százaléknyan pedig jónak tartják a lap elfogultságát. A lap „erőssége” a közérthetőség, ami 3,78-as átlagot kapott. Érdekesség tekintetében már közel sincsenek ennyire elragadtatva a kérdőív kitöltői, a 3,17-es érték meglehetősen szerény. A 2-es 15%-ot, a 3-as 41%-ot, a 4-es pedig 29%-ot ért el.

A Bajai Tükör rendszeres olvasójának kb. a lakosság fele tekinthető, további 39 százaléka pedig több-kevesebb rendszerességgel olvassa ezt a lapot. A megkerdezettek 12 százaléka egyáltalán nem kíséri figyelemmel ezt a sajtóorgániumot. A lap tájékoztatásának színvonalát az egyik leggyengébb a mezőnyben, mindössze 3,06-os átlageredményt ért el. Elégséges minősítésből 19 százalék, közepesből 33 százalék, jóból pedig 28 százalék jutott a lapnak ebből a szempontból. Pártatlanságra 3,32-öt kapott. Közel azonos százalékból értékelték hármásra (28%) illetve negyésre (27%) a Bajai Tükör pártatlanságát. A lap közérthetőségének átlageredménye: 3,57. A kérdőív kitöltőinek 17 százaléka ötösré, 34 százaléka negyésre, 27 százaléka pedig

hármásra értékelték az újság közérthetőségét. A véleményt nyilvánítók szerint a lap nem túl érdekes. Átlagot számítva 3,02-es eredmény született. 2-est 18 százaléknyan, 3-ast 34 százaléknyan, 4-est pedig 24 százaléknyan adták a Bajai Tükör érdekességére.

A Bajai Honpolgár című havilapot a megkerdezettek 14 százaléka hetente vagy még gyakrabban, 44 százaléka alkalmanként olvassa. Igen magas a lap iránt egyáltalán nem érdeklődők aránya, ez 42 %. A lap tájékoztatási színvonalát 3,74-et kapott. Miközben 46 százaléknyan nem tudtak véleményt mondani ebben a kérdésben, 16 százaléknyan jelest, 15 százaléknyan jót, 18 százaléknyan pedig közepest adtak a Bajai Honpolgár tájékoztatásának névjárára. Pártatlanság tekintetében az átlagerék 3,73 lett. A legtöbben 4-est (20%), illetve 5-öt (18%) adtak a havilap függetlenségére. A Bajai Honpolgár közérthetőség tekintetében jó eredményt ért el 3,83-as átlagával. 27 százalék minősítette negyésre a lap közérthetőségét. A közérthetőségnek kissé gyengébb eredmény született érdekesség szempontjából. A 3,51-es átlagerék mellett 18 százaléknyan voltoktat jelesre, 13 százaléknyan jóra, 22 százaléknyan közepesre és 8 százaléknyan elégségesre. Az újságot a kérdőív kitöltői közül meglehetősen sokan katasztrofál, ezért elképzelhető, hogy a kutatásba bevont személyek között felül voltak reprezentálva a Bajai Honpolgár olvasói a tényleges arányokhoz képest.

Az inkább hírdetési profilú lap, a Délifő minden héten közöl helyi híreket, ezért került a sajtótermékek közé. A lapot a megkerdezettek 61 százaléka hetente vagy gyakrabban, további 31 százaléka alkalmanként olvassa. A bajaiak 8 százaléka nem olvassa ezt a lapot. Tájékoztatás színvonalát szempontjából 3,48-as átlagerék született, 27 százaléknyan közepesnek, 34 százaléknyan pedig jónak tartják a Délifőben megjelenő írások színvonalát. Pártatlanság tekintetében az átlag 3,69. A Délifő közérthetőség terén szinte turot, 3,94-es átlageredményt ért el. 41 százalék negyésre, 27 százalék pedig ötösré értékelték ebből a szempontból ezt a sajtóterméket. Szinte azonos arányt képviselnek azok, akik 4-esre illetve 3-asra (33-32%) becsülik a Délifőben olvasható írások érdekességét.

A Lényeg című kéthetente megjelenő lapot a megkerdezettek 50 százaléka több-kevesebb rendszerességgel olvassa, a másik fele egyáltalán nem. Elmondható, hogy ennek a lapnak alakult ki még legkevésbé az olvasói köre a minden bajaihoz eljuttatott lapok

Médiumok sorrendje a különböző szempontok szerint

(átlagos osztályzatok ötfokozatú skálán, 1=legrosszabb, 5=legjobb)

Tájékoztatás színvonalát

1. Petőfi Népe	3,75
2. Bajai Honpolgár	3,74
3. Diák LAPTOP	3,73
4. Önkormányzati Tájékoztató	3,63
5. Alisca Rádió	3,53
6. Délifő	3,48
7. Bajai Rádió	3,40
8. Délvidék	3,29
9. Bajai Tükör	3,06
10. Lényeg	2,78

Pártatlanság

1. Diák LAPTOP	4,18
2. Bajai Honpolgár	3,73
3. Alisca Rádió	3,70
4. Délifő	3,69
5. Petőfi Népe	3,42
6. Önkormányzati Tájékoztató	3,41
7. Bajai Rádió	3,40
8. Bajai Tükör	3,32
9. Délvidék	3,18
10. Lényeg	2,32

Közérthetőség

1. Diák LAPTOP	4,27
2. Alisca Rádió	3,99
3. Petőfi Népe	3,98
4. Délifő	3,94
5. Bajai Honpolgár	3,83
6. Délvidék	3,78
7. Bajai Rádió	3,69
8. Bajai Tükör	3,57
9. Önkormányzati Tájékoztató	3,46
10. Lényeg	3,22

Érdekesség

1. Diák LAPTOP	3,90
2. Petőfi Népe	3,65
3. Alisca Rádió	3,62
4. Bajai Honpolgár	3,61
5. Délifő	3,41
6. Délvidék	3,17
7. Bajai Tükör	3,02
8. Bajai Rádió	3,00
9. Lényeg	2,80
10. Önkormányzati Tájékoztató	2,76

közül. A piacon lévő médiumok közül szinte minden kategóriában ez a lap érte el a leggyengébb osztályzatot. Tájékoztatás színvonalát tekintetében 2,78-as átlageredmény született. A lap pártatlansága még ennél is alacsonyabb, mindössze 2,32. A kérdőív kitöltőinek negyede egyet, 9 százaléka kettes, 13 százaléka pedig hármast értékelte a Lényeg függetlenségét. Közérthetőség terén már valamennyivel jobb eredmény született, átlagban 3,22. A lap érdekessége viszont nem éri el a közepes szintet sem, csak 2,8-at kapott. 11 százaléknyan érdekesség szempontjából egyet, 14 százaléknyan kettőt, 17 százaléknyan hármast, 13 százaléknyan pedig négyest adtak a Lényegnek.

A főleg a közép- és főiskolás korosztályt megelőző városi diákközönség a Diák LAP-TOP-ot (érthetően) a megkérdezettek 76 százaléka egyáltalán nem olvassa, azért mert nem találkoztott vele. Viszont 24 százalék több-kevesebb rendszerességgel, de hozzájut ehhez a laphoz. Ezt az újságot olvassák, ismerik a legkevesebben. A lap ér-

tékeltése a tájékoztatásnak színvonala tekintetében 3,73-as átlagerőtelmet kapott. Pártatlanság tekintetében 4,18-as a mutatószám. Az újság közérthetősége 4,27, érdekessége pedig 3,9 lett. Fontos hangsúlyozni, hogy a választadók közel 70 százaléka nem tudott véleményt alkotni a lap tulajdonosairól.

A bajai önkormányzat közlönyeszerű lapját, az Önkormányzati Tájékoztatót a megkérdezettek 19 százaléka egyáltalán nem veszi a kezébe, a fennmaradó 81 százaléka viszont viszonylagos gyakorisággal olvassa. A lap tájékoztatás színvonala 3,63-as átlagerőtelmet kapott. 15 százaléknyan ötösre, 31 százaléknyan négyesre, 24 százaléknyan pedig hármásra értékelték a lap hírét. Az önkormányzat kiadásában megjelenő újság pártatlanság tekintetében viszonylag jól szerepelt, 3,41-es átlageredményt kapott. 29 százaléknyan jónak, 23 százaléknyan pedig közepesnek gondolják a lap függetlenségét. Közérthetőség tekintetében is erős közepesnek bizonyul a lap, ezt bizonyítja 3,46-os eredménye. Ellenben érde-

kességével nem dicsekedhet az Önkormányzati Tájékoztató, mert mindössze 2,76-os átlagot ért el. A választadók 15 százaléka kimondottan unalmasnak (1-es) tartja a lapot, a kettes 19 százalékos, a hármast 27 százalékos, a 4-es pedig 20 százalékos kapott.

A helyi sajtó-képe 2003-ban

Kijelenthetjük: a bajaiak jelenleg alulinformáltak a helyi ügyekkel kapcsolatban. A felmérés adatai világosan bizonyítják azt a tényt, hogy a bajai sajtó világában van. A kérdőív kitöltői több helyen éles kritikával illették egyes orgánikum munkáját, Baja egész sajtóját pedig mindössze közepesnek tartják. Sok médium korábban megkedvelt arculata elszárvált, drámaiban visszaesett a közlő információ mennyisége és minősége. A bajai nyilvánosság egyik legnagyobb adóssága, hogy évek óta nem működik a városban televízió.

Banga Szabolcs

Kerget a szél

Tétova kézzel
nyúlok utánad
Csillagok mondják
merre jársz

Fáklával járok
világot látok
lábam nyomát
mintázom: benne járok

Ködös gondolatok
telepednek körém
Lassan szakadnak ...
Rongyosan szállnak elém

Lépní indultok
Talpam alatt
útravaló bizserég...
Eszemmel, hitemmel dacolok

a lépésekért.

Emesz Margit

Emesz Margit a Baja városnál szomszédos faluban, Csádvolyon született. Gyermekkorra meghatározó világot, a falu varázsát ma is tarsolyában cipeli. Az esték jöttével álmódzott. Édesanyja virágillatos kertjében elcsábuló később megvaló-

sult világába. Táncoolt, énekelte, tanító német játszott, és gyengébb társai védelmére kelt. 12 éves korától kezdve komolyan űzte a kézilabda sportot. Feledhetetlen éveket töltött a csávolyi és bajai salakpályán. Mint tanítónő, sok-sok arc, kis életek, sorsok képeit gyűjtötte össze, kapta örökségbe. Két felnőtt gyereke szeretetét is büszkén viseli, noha pályája során 6k gyakran háttérbe szorultak. Ez számunkra természetesen volt, mert tudták, hogy emberszerető, igazságérző énjük csak így létezhet.

Így vall önmagáról: „Életem tanúbizonyságot tett arról: arra születtem, hogy önönn megélt szenvedéseim árán másokat nagyra tegyek. Tettem a szomorú gyermekorsók szebbé tételért, akár úgynevezett felnőttekért is...”

1975 óta foglalkozik írással. Újságcikkei, versei, prózája életrajzi, véleményét tükrözi a bakúra és győzelemre szillett emberrel, a természetről, akár egy hernyós falevelről.

Miért is ír? Gyermekkorában verseskötve kapott. Bóka László sorait vitte a nagy életbe akkor, gyerekekfejjel. Maga sem hitte, hogy sorsa valódi fonala lesz:

„Iskolába én is jártam,
csalógtam hóban, sárban.
Gyalogítottak messzeségek,
homlokukon csillag égtek.
De ha feléje indultam,
sárkány állta el az utam”

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik a Honpolgár lap
30 naponta, évente

Városi-területi és
Környezetvédelmi Lap
Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469
<http://www.bajapolgari.hu/bajai/honpolgar/mutato.htm>

Szerkesztő a szerkesztőbizottság

Feladás vezetője:
Bánfi Tibor

Tajai:

Bálint László, dr. Dániel József, Mész Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sáosy József, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:

Banga Szabolcs

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Olivány Imre u. 14.

Fenn tartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számvizsgáló beosztás:

OTP Kereskedelmi Bank Rt.

Bajai Fiókja 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

Arcalet Nyomda Kft.

Baja, Atilla u. 15. Tel.: 79428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.